

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

2010-2011

ՈՒՍՏԱՐՎԱ

ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆ

Երևան - 2011

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ընդհանուր տեղեկություններ համալսարանի մասին	5
Ուսումնամեթոդական վարչություն	108
Մինչհամալսարանական կրթության վարչություն	113
Հետբուհական լրացուցիչ կրթության վարչություն	115
Միջազգային համագործակցության վարչություն	120
Հասարակայնության հետ կապերի և լրատվության վարչություն	129
Տեղեկատվական համակարգերի սպասարկման և զարգացման վարչություն	132
Արհեստակցական կազմակերպություն	134
Սարգիս և Մարի Իզմիրլյանների անվան գրադարան	137
Պատմության քանգարան	141
Շրջանավարտների և կարիերայի կենտրոն	142
Մշակույթի կենտրոն	145
Գիտակազմակերպական բաժին	148
Համալսարանական կրթության զարգացման բաժին	150
Ուսանողների հետ տարվող աշխատանքների բաժին	152
Ուսանողական կառույցներ	153
Աշխարհագրության և երկրաբանության ֆակուլտետ	161
Աստվածաբանության ֆակուլտետ	187
Արևելագիտության ֆակուլտետ	196
Ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետ	209
Ինֆորմատիկայի և կիրառական մաթեմատիկայի ֆակուլտետ	216
Իրավագիտության ֆակուլտետ	227
Կենսաբանության ֆակուլտետ	247
Հայ բանասիրության ֆակուլտետ	299
Մաթեմատիկայի և մեխանիկայի ֆակուլտետ	324
Միջազգային հարաբերությունների ֆակուլտետ	350
Պատմության ֆակուլտետ	365
Ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետ	396
Ռոմանագերմանական բանասիրության ֆակուլտետ	421
Ռուս բանասիրության ֆակուլտետ	456
Սոցիոլոգիայի ֆակուլտետ	470
Տնտեսագիտության ֆակուլտետ	484
Փիլիսոփայության և հոգեբանության ֆակուլտետ	501
Քիմիայի ֆակուլտետ	528
Ֆիզիկայի ֆակուլտետ	565
Օտարերկրյա քաղաքացիների նախապատրաստական ֆակուլտետ	615
Համահամալսարանական ամբիոններ	620
Իջևանի մասնաճյուղ	625
«Քենդլ» գիտահետազոտական ինստիտուտ	664
Հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտ	669
Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կրթական և հետազոտական կենտրոն	697
Ուժեղ դաշտերի ֆիզիկայի կենտրոն	704
Քաղաքակրթական և մշակութային հետազոտությունների կենտրոն	710
Եվրոպական ուսումնասիրությունների կենտրոն	713
Հունագիտության գիտաուսումնական կենտրոն-գրադարան	716
Եգիպտագիտության հայկական կենտրոն	717
Ակադեմիկոս Ալեքսեյ Միսակյանի անվան հեռանկարային հետազոտությունների միջազգային կենտրոն	720
Կոսմոլոգիայի գիտահետազոտական խումբ	724
Ռուսական կենտրոն	726
Հրատարակչություն	728
Գիտական հանդեսներ	735
2010-2011 ուստարում ԵՊՀ-ում տեղի ունեցած հիշարժան միջոցառումներն ըստ www.y-su.am-ի լրահոսի	736

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԳՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Ինստիտուտի գիտական ղեկավար՝ Միմոնյան Արամ Հրաչիկի, ՀՀ ԳԱԱ քղբակից անդամ,
պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

Փոխանորդին՝ Գրիգորյան Վարդան Սուրենի, բան. գիտ. թեկնածու

Գիտական քարտուղար՝ Ղարիբյան Ալիկ Ավետիքի, պատմ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ

Ինստիտուտի հիմնական խնդիրները

Հայագիտությունը, նպատակաուղղված լինելով ազգային պետականության կերտմանը և հզորացմանը, հռչակված է պետական քաղաքականության գերակա ռազմավարական ուղղություններից մեկը և կոչված է պահպանելու հայ ժողովրդի ազգային ինքնության նկարագիրը, իրականացնելու սերունդներին կրթելու, հայեցի դաստիարակելու և հայրենանվեր քաղաքացիներ պատրաստելու գործը: Այսօր հայագիտության առջև ծառայած են հայ հասարակության համար կենսական նշանակություն ունեցող այնպիսի խնդիրներ, ինչպիսիք են՝ ազգային ինքնության պահպանումը, հայրենիք-սփյուռք փոխհարաբերությունների նորովի ուսումնասիրումը, ազգային և համապետական այլ հիմնախնդիրներ: Վերջին տարիներին օրակարգային դարձած ազգային-պետական մի շարք կարևոր հիմնահարցեր՝ հայ-թուրքական հարաբերությունների հաստատման և Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման գործընթացները, Ղարաբաղյան հիմնախնդրի կարգավորումը և այլն, պահանջում են նոր մոտեցումներ և նոր արժևորում: Ըստ այդմ՝ հայագիտությունն այսօր դարձել է հայության ազգային և մշակութային անվտանգության ապահովման կարևորագույն գործոն, ինչը փաստում է թե՛ Սփյուռքում, թե՛ Մայր հայրենիքում հայագիտության զարգացման նկատմամբ օրավուր աճող հետաքրքրությունը:

Հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի գիտական հետազոտությունների կարևորագույն գերակայություններից են նաև Հայաստանում արդիական այնպիսի ուղղությունների զարգացումը, ինչպիսիք են՝ հայագիտության բնագավառում տեղեկատվական անվտանգությունը, քաղաքական հայագիտությունը և այլն:

ՀՀ-ի գործունեության առաջնահերթություններից է ինչպես արտերկրում գործող ճանաչված հայագիտական կենտրոնների և ճանաչված հայագետների, այնպես էլ պատմագիտական և քաղաքական հիմնախնդիրներով զբաղվող խոշոր գիտական կենտրոնների հետ գործնական սերտ կապեր հաստատելու անհրաժեշտությունը, ինչը հնարավորություն կտա բարձրացնել հայագիտական հետազոտությունների մեթոդական, մեթոդաբանական և տեսական մակարդակը: Այդպիսի կապերի հաստատումը կարևորվում է հատկապես այն առումով, որ ներկայումս աշխարհի հայագիտական տարբեր կենտրոններ հայագիտության հիմնարար սկզբունքներում դրսևորում են որոշ մոտեցումներ, որոնք շատ դեպքերում հնարավորություն չեն տալիս ազգային-պետական առանցքային խնդիրների հարցում ձևավորել գործունեության միասնական հայեցակարգ:

Ինստիտուտի գործունեության ուղղությունները

Հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի գործունեության հիմնական և առանցքային ուղղություններն են՝

- Հայ ազգային ինքնության խնդրի, հայ ժողովրդի հոգեկերտվածքի և հոգեբանական առանձնահատկությունների ուսումնասիրություն (Հայ ինքնության և մշակույթի բաժին),

- Հայ հնագիտություն (Հնագիտական հետազոտությունների լաբորատորիա),
- Հայկական հարցի և Հայոց ցեղասպանության պատմություն, պատմագրություն և մատենագիտություն (Ցեղասպանագիտության բաժին),
- Հայ-օսմանական առնչություններ (Հայ-օսմանական առնչությունների բաժին),
- Հայ-վրացական կապեր (Վրացագիտության հայկական կենտրոն),
- Հայագիտական, պատմագիտական և աղբյուրագիտական ժառանգության ուսումնասիրություն (Աղբյուրագիտության լաբորատորիա),
- Արևմտահայ և արևելահայ լեզվական առնչությունների ուսումնասիրություն (Հայ ինքնության և մշակույթի բաժին),
- Վիրտուալ (էլեկտրոնային-համացանցային) հայագիտություն (Վիրտուալ հայագիտության և տեղեկատվության բաժին):

2010-2011 ուստարում հրատարակվել են

Դասագիրք	Մենագրություն	Ուսումնական ձեռնարկ	Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ	Հոդված	Ձեկուցումների թեզիս	Խմբագրական աշխատանք	Քարտեզ
2	17	-	-	53	13	4	45

Ինստիտուտում գործող կենտրոնների, բաժինների եւ լաբորատորիաների թիվը՝ 8

ՎՐԱՑԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

Գիտական ղեկավար՝ *Բայրամյան Հրաչիկ Սմբատի, բան. գիտ. թեկնածու, դոցենտ*

Կենտրոնի աշխատակիցների կազմը

1. Թամարյան Ջեննի Լավրենտիի, կրտսեր գիտաշխատող
2. Դավթյան Համլետ Կարապետի, ավագ լաբորանտ

Կենտրոնի հիմնական խնդիրները

- Ուսումնասիրել Վրաստանի պատմությունը, գրականությունը, լեզուն ու մշակույթը,
  - ստեղծել համապատասխան ծրագրեր, ուսումնական անհրաժեշտ դասագրքեր, ուսումնամեթոդական ձեռնարկներ, բառարաններ, գրուցարաններ, ինքնուսույցներ «Վրացագիտություն» և «Կովկասագիտություն» մասնագիտացումների համար,
  - պատրաստել հայ վրացագետների կադրեր՝ պետական ապարատում, գիտության, մասնավարժության, դիվանագիտության, թարգմանության և այլ բնագավառներում աշխատելու համար,
  - ծրագրել և անցկացնել գիտական սեմինարներ, կոնֆերանսներ,
  - ուսումնասիրել, թարգմանել և հրատարակության պատրաստել վրացալեզու հայագիտական արժեքավոր աշխատությունները,
  - նպաստել գիտակրթական կապերի սերտացմանը Երևանի և Թբիլիսիի պետական համալսարանների ու նրանց մասնաճյուղերի միջև:
- Գիտական աշխատանքները նվիրված են վրաց գրականության պատմության, հայ-վրացական

լեզվական-բառարանագրական առնչությունների, հայերենից վրացերեն և վրացերենից հայերեն թարգմանությունների, հայ-վրացական գրական-մշակութային կապերի, վրացի և վրացացած հայագետների, հայագիտական աշխատությունների ուսումնասիրությանը, դրանցից կարևորագույնների հայերեն թարգմանությանն ու հրատարակության պատրաստմանը:

Վրացագիտության կենտրոնի աշխատանքներն ընթանում են մասնագիտական երկու ուղղությամբ՝ գիտամանկավարժական («Վրացագիտություն» և «Կովկասագիտություն» խմբերում վրացագիտական առարկաների դասավանդում) ու գիտահետազոտական:

Կենտրոնի գործունեության ուղղությունները

Գիտահետազոտական աշխատանքները հիմնականում նվիրված են հայ-վրացական լեզվական-բառարանագրական առնչություններին, հայերենից վրացերեն և վրացերենից հայերեն թարգմանությունների արժևորմանը, հայ գրականագիտության արձագանքներին վրաց գրականությանը և վրաց գրականագիտության արձագանքներին հայ գրականությանը, հայ-վրացական գրական-մշակութային կապերի խնդիրներին: Կենտրոնի նպատակն է ուսումնասիրել Վրաստանի պատմությունը, գրականությունը, լեզուն ու մշակույթը, ստեղծել համապատասխան ծրագրեր, անհրաժեշտ դասագրքեր ու ձեռնարկներ, բառարաններ, պատրաստել հայ վրացագետների կադրեր, սերտացնել գիտակրթական կապերը Երևանի և Թբիլիսիի մայր բուհերի ու նրանց մասնաճյուղերի միջև:

Ծրագրված են գիտական սեմինարներ: Գործունեության առաջին իսկ տարում՝ 2008 թ-ի ապրիլին, կենտրոնը հրավիրեց միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված հայ-վրաց բանասիրությանը լայն առումով (պատմություն, լեզվաբանություն, տեքստաբանություն, մշակութաբանություն, աղբյուրագիտություն, գրական-մշակութային կապեր), որին, Հայաստանի վրացագետներից և ԵՊՀ հայ բանասիրության և պատմության ֆակուլտետների դասախոսներից բացի, մասնակցեցին և զեկուցումներով հանդես եկան նաև Թբիլիսիի պետական համալսարանի հայագիտական ուղղության մի քանի գիտաշխատողներ և դասախոսներ:

Ըստ Երևանի և Թբիլիսիի մայր բուհերի միջև կնքված համաձայնագրերի՝ լեզուների իմացությունը տեղերում կատարելագործելու նպատակով կկատարվեն մագիստրոսների և ասպիրանտների փոխանակություններ:

Արդեն հինգերորդ տարին է՝ ԵՊՀ հայ բանասիրության ֆակուլտետում առկա են «Վրացագիտություն» մասնագիտացումով խմբեր: Պատմության ֆակուլտետի արվեստաբանության բաժնում և Հայ բանասիրության ֆակուլտետում վաղուց ի վեր գործում են ժամանակակից վրաց լեզվի կամընտրական դասընթացներ: 2011-2012 ուստարվանից ԵՊՀ Իջևանի մասնաճյուղում դասավանդվում է վրաց լեզու: Այդ դասընթացների զգալի մասը հիմնականում վարում են կենտրոնի աշխատակիցները: 2011-2012 ուստարվանից Պատմության ֆակուլտետի մագիստրատուրայում բացվել է «Կովկասագիտություն» մասնագիտացումը:

Կենտրոնը գիտակրթական և դասագրքերի ստեղծման բնագավառում հասել է որոշակի հաջողությունների: Մասնավորապես կենտրոնի ղեկավար Հր. Բայրամյանը հեղինակել և հրատարակել է «Վրաց գրականությունը V-XIX դարերում», «Հայերեն-վրացերեն գրուցարան», «Վրաց լեզու. հնչյունաբանություն, բառագիտություն, ձևաբանություն», «Հայ-վրացական գրական կապերի պատմությունից» գրքերը:

Գիտական թեմաներ եւ դրամաշնորհային ծրագրեր

Թեմայի անվանումը	Ղեկավար
1. Վրաց լեզու. հնչյունաբանություն, բառագիտություն, ձևաբանություն (պետական ֆինանսավորում):	Բայրամյան Հ. Ս.

Ըստ ընդհանուր ուղղությունների՝ կենտրոնում կատարված գիտական աշխատանքների ամփոփում

Թեմա 1. Հաշվետու շրջանում թեմայի շրջանակներում տպագրության է պատրաստվել և հրատարակվել «Էջեր հայ-վրացական գրական կապերի պատմությունից» գիրքը:

Կենտրոնում կատարված այլ աշխատանքների մասին:

Թեմա 1. Վրաց նորագույն գրականությունը 1900-1960-ական թթ. (կատարող՝ Հր. Բայրամյան):

Վրաց գրականությունը միշտ եղել է հայ հանրության ուշադրության կենտրոնում: XIX դարի երկրորդ կեսից հայ գրողները, քննադատները, թարգմանիչները, հայ-վրացական գրական-մշակութային կապերի երախտավորները հրատարակել են հոդվածներ, գրական դիմանկարներ, գրախոսություններ, ակնարկներ, էսսեներ: Դրանք, սակայն, բավարար պատկերացում չեն տալիս 1500-ամյա վրաց գրականության զարգացման վերաբերյալ: Այդ բացը մասամբ լրացնելու նպատակով հրատարակվեց «Վրաց գրականությունը V-XIX դդ.» գիրքը (Գիրք Ա): Գրականության թեման շարունակական է և կարևոր, այդ նպատակով էլ ձեռնարկվել է սույն աշխատանքը՝ վրաց նորագույն գրականության առաջին շրջափուլի, այն է՝ XX դարի սկզբից մինչև 60-ական թվականների և հայ-վրացական մշակութային փոխհարաբերությունների պատմության շարադրանքը: Գրքում վրաց դասական գրողներին մենագրական գլուխներ են հատկացվելու, անդրադարձ է լինելու նրանց իսկ երկերի մասին հայ քննադատական մտքի գնահատականներին. այդպիսի մոտեցումը աշխատությունը դարձնում է շատ ավելի բովանդակալից, հետաքրքիր է դառնում նաև վրաց ընթերցողի համար: Միաժամանակ դա անդրադարձ է հայ-վրացական գրական-մշակութային հարաբերությունների պատմությանը:

Թեմա 2. Հայ-վրացական առնչությունները VII-XII դարերում (կատարող՝ Հ. Դավթյան):

Ուսումնասիրության համար նախընտրած նյութն ընդգրկում է երկու ժողովուրդների պատմության նշանակալից իրադարձություններով լի մի ժամանակաշրջան: Երբ 591 թ-ին, պարսկա-բյուզանդական պայմանագրի համաձայն, սահմանային վերաբաժանումներ կատարվեցին հատկապես Մեծ Հայքի հաշվին, Բյուզանդիային անցած Քարթլիի հատվածը դարձավ վարչատարածքային առանձին միավոր՝ Էրիսմթավարություն: Դրանից հետո Քարթլին, որ Արևելքում դեռևս երկրորդական կարգի կազմավորում էր, աստիճանաբար սկսեց ինքնուրույնության նշաններ ցուցաբերել, որի առաջին արտահայտություններից մեկն էլ վրաց եկեղեցու բաժանումն էր Հայաստանյայց եկեղեցուց: Հոգևոր խզումը տեղի ունեցավ 608-609 թվականներին:

Բայց և այնպես, նույն VII դարում, երբ արաբական տիրապետություն հաստատվեց տարածաշրջանում, առավել ևս IX դարից սկսած, երբ Բագրատունիներն անկախություն նվաճեցին, Հայոց և Վրաց աշխարհների միջև շարունակվեցին բնականոն կերպով զարգանալ ինչպես առևտրատնտեսական, այնպես էլ կրոնական-մշակութային հարաբերությունները, իսկ անհրաժեշտ պահերին նաև զինակցական համագործակցությունը: Իրավիճակն ամբողջովին փոխվեց, երբ XI դարում կործանվեց Շիրակի Բագրատունյաց թագավորությունը, իսկ քիչ անց պատմաբան իջավ և կարճ ժամանակահատվածում հզոր պետական կազմավորում դարձավ վրացական թագավորությունը:

Շուրջ հինգ դար ներառող պատմական այս ժամանակահատվածը, թեև բեկումնային է երկու ժողովուրդների կենսագրության համար, սակայն ընդհանուր գծերով է ներկայացված ինչպես հայ, այնպես էլ վրաց պատմագրության մեջ: Ուսումնասիրության նպատակն է առավել համակարգված և հանգամանալից ներկայացնել նախ՝ VII-VIII, ապա՝ IX-X, երրորդ փուլում՝ XI-XII դարերում կատարված իրադարձությունները Մեծ Հայքում և Վիրքում, փորձել ցույց տալ դրանց միջև եղած կապերն ու միմյանցով պայմանավորված լինելը, փոխազդեցությունները:

Թեմա 3. Ժամանակակից վրաց լեզվի շարահյուսություն (կատարող՝ Ջ. Թամարյան):

Այն ունի տեսական և գործնական նշանակություն ԵՊՀ հումանիտար ֆակուլտետների, Վրաստանի հայկական դպրոցների, հայերենի ու վրացերենի աղերսներն ուսումնասիրողների, հայերենից վրացերեն և վրացերենից հայերեն թարգմանություններ կատարողների համար (ուսումնական ձեռնարկի շարադրանքն ավարտական փուլում է, շուտով այն կհանձնվի մասնագիտական կարծիքի և խմբագրման):

Թեմա 4. Լևոն Մելիքսեթ-Բեկի «Վարդապետք հայոց հյուսիսային կողմանց» աշխատությունը վրացերեն 1928 թվականին լույս է տեսել Թբիլիսիում և սկզբից ևեթ մեծ համարում ձեռք բերել Վրաստանում: Հեղինակը հետազոտել է XI-XIII դդ. հայ-վրացական պատմամշակութային հարաբերությունները, երբ քաղաքական պայմանների թելադրանքով առավել սերտ էին երկու ժողովուրդների համակողմանի շփումները:

Խնդրո առարկա հետազոտությունը հայագիտության համար չափազանց կարևոր է, սակայն դեռևս անմատչելի է վրաց լեզվին չտիրապետող հայագետներին, մինչդեռ նրա թարգմանությունն ու հրատարակությունը՝ ներածությամբ և ծանոթագրություններով, զգալիորեն կընդլայնեն օգտագործման շրջանակները, թույլ կտան ուսումնասիրելու և արժևորելու հայ-վրացական բանասիրության ձեռքբերումներից մեկը, միջնադարյան հայկական համալսարանների պատմությունն ուսումնասիրողների համար կծառայեն իբրև հույժ անհրաժեշտ սկզբնաղբյուր:

Հրատարակություններ

Դասագիրք	Մենագրություն	Ուսումնական ձեռնարկ	Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ	Հոդված	Ձեկուցումների թեզիս
-	2	-	-	3	-

Գիտական եւ ուսումնամեթոդական հրատարակությունների ցանկ

Մենագրություն

1. *Բայրամյան Հ. Ս.*, Էջեր հայ-վրացական գրական կապերի պատմությունից, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2010, 256 էջ:
2. *Դավթյան Հ. Կ.*, Հայոց պատմական հնարավորությունները VI-VIII դարերում, «Նոյյան տապան» հրատ., Երևան, 2010, 316 էջ:

Հոդված

1. *Դավթյան Հ. Կ.*, Հայ առաքելական եկեղեցու պատմության պաշտպանությունը ծուռ հայելու մեջ, «Կրոն և հասարակություն», թիվ 12, Երևան, 2010, էջ 118-131:
2. *Թամարյան Ջ. Լ.*, Հովհաննես Ծիրազի նորաբանությունների ոճական առանձնահատկությունները, «Կանթեղ», թիվ 3, (44), Երևան, 2010, էջ 26-34:
3. *Թամարյան Ջ. Լ.*, Հովհաննես Ծիրազի դարձվածների ոճական արժեքը, «Կանթեղ», թիվ 3, (43), Երևան, 2010, էջ 34-39:

ՅԵՂԱՍՊԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ

Բաժնի վարիչ՝ Սիմոնյան Հրաչիկ Ռուբենի, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, պատմ. գիտ. դոկտոր, գլխավոր գիտաշխատող

Բաժնի աշխատակիցների կազմը

1. Պողոսյան Վարուժան Արամազդի, պատմ. գիտ. դոկտոր, առաջատար գիտաշխատող
2. Գևորգյան Սուսաննա Պարույրի, կրտսեր գիտաշխատող
3. Մակարյան Էվելինա Անդրանիկի, կրտսեր գիտաշխատող
4. Մելքոնյան Արմեն Ստեփանի, կրտսեր գիտաշխատող
5. Մելքոնյան Գևորգ Գագիկի, կրտսեր գիտաշխատող
6. Վրացյան Մարգարիտ Ալբերտի, կրտսեր գիտաշխատող
7. Աղուզումցյան Աննա Խաչատուրի, ավագ լաբորանտ
8. Դերձյան Վահանդուխտ Վահանի, լաբորանտ

Բաժնի հիմնական խնդիրները

Ցեղասպանագիտության բաժնի հիմնական խնդիրներն են՝

- գիտական աշխատանքների իրականացում ազգային-ազատագրական շարժումների, Հայոց ցեղասպանության պատմության, Հայոց ցեղասպանության պատմագրության (մասնավորապես արևմտյան մասնագետների տեսակետների վերհանման) հիմնախնդիրների ուղղությամբ,
- գիտության համեմատաբար նոր ճյուղի՝ համեմատական ցեղասպանագիտության ուսումնասիրություն և նրա նվաճումների կիրառում Հայոց ցեղասպանության պատմությանը նվիրված գիտական աշխատանքներում,
- Հայոց ցեղասպանության տարբեր փուլերի պատմության սկզբնաղբյուրների հրատարակություն տարբեր լեզուներով,
- արտասահմանյան կարևոր սկզբնաղբյուրների և պատմագիտական ուսումնասիրությունների թարգմանություն հայերեն,
- բաժնի աշխատակիցների հայերեն ուսումնասիրությունների թարգմանություն եվրոպական առաջատար լեզուներով,
- մատենագիտական աշխատանքների հրատարակում,
- արդի փուլում հայ-թուրքական հարաբերությունների ուսումնասիրություն և գիտական մեկնաբանություն:

Բաժնի գործունեության ուղղությունները

Ցեղասպանագիտության բաժինը իրականացրել է Հայոց ցեղասպանության պատմության ուսումնասիրության աշխատանքներ՝ իրադարձության տարբեր փուլերի քննական վերլուծության ուղղությամբ: Բաժնի գործունեության հիմնական ուղղություններն են.

1. Քենալականների կողմից քրիստոնյաների բնաջնջման պատմությունը լուսաբանող սկզբնաղբյուրների հրատարակություն ու վերահրատարակություն: Նմանատիպ հրատարակությունները շահեկան են, քանզի նպաստում են հայ ժողովրդի պատմության կեղծարարների ոտնձգությունների մերկացմանը և դատապարտմանը:

2. Հայ ժողովրդի ազգային-ազատագրական շարժումների և Հայոց ցեղասպանության պատմության չհետազոտված կամ նվազ հետազոտված հիմնախնդիրների ուսումնասիրություն:

3. Հայ և օսմանահպատակ այլ ժողովուրդների ցեղասպանությանը վերաբերող գիտական և գեղարվեստական գրականության թարգմանություն:

Հարկ է փաստել, որ նշված ուսումնասիրությունները և հրատարակությունները, պատմագիտական և հայագիտական կարևոր նշանակություն ունենալուց բացի, ի դերն են հանում Օսմանյան կայսրության ցեղասպան քաղաքականության դիմագիծը լայն հենքի վրա, այն է՝ ոչ միայն հայերի, այլև օսմանահպատակ տարբեր ժողովուրդների բնաջնջման ընդգծմամբ:

Ըստ ընդհանուր ուղղությունների՝ բաժնում կատարված գիտական աշխատանքների ամփոփում

2010 թ-ին հրատարակվել են ակադեմիկոս Հ. Միմոնյանի «Ազատագրական պայքարի ուղիներում» (հ. IV) և Վ. Պողոսյանի «Հայոց ցեղասպանության առաջին փուլը ֆրանսիական պատմագրության և հասարակական-քաղաքական մտքի գնահատմամբ (XIX դարի վերջ-XX դարի սկիզբ)» մենագրությունները:

2011 թ-ին հրատարակվել է Վ. Պողոսյանի կազմած «1922 թ. Զմյուռնիայի աղետը» խորագրով փաստաթղթերի ժողովածուն (անգլերեն և ֆրանսերեն): Վերահրատարակվել է Դորա Սաքայանի կողմից տպագրության պատրաստված «Զմյուռնիա - 1922: Զմյուռնիայի կոտորածների ակնատես հայագի բժիշկ Կարապետ Խաչերյանի օրագիրը»՝ հայերեն և անգլերեն թարգմանությամբ: Բաժնի աշխատակից Է. Մակարյանը տպագրության է պատրաստել 1899-1922 թթ. Ուրֆայում աշխատանքային գործունեություն ծավալած Յակոբ Զյունցլերի «Արյան և արցունքի երկրում» գրքի հայերեն թարգմանությունը:

2010 թ-ին Գ. Սաքայանի և Է. Մակարյանի թարգմանությամբ լույս է տեսել գերմանացի պատմաբան և աստվածաբան Վ. Բաումի «Թուրքիան և նրա քրիստոնյա փոքրամասնությունները. Անցյալ-Ցեղասպանությունները-Ներկան» մենագրությունը, որտեղ հեղինակն անկողմնակալ դիրքերից մեկնաբանում է թուրք ժողովրդի պատմությունն ի սկզբանե առ այսօր, խարազանում օսմանյան գահակալների՝ ազգային փոքրամասնությունների հանդեպ կիրառած ազգայնամոլ քաղաքականությունը: 2011 թ-ին հրատարակվել է իսպանացի գրող Գ. Է. Գուարչի «Հայոց կտակ» վեպը՝ Մ. Սուքիասյանի թարգմանությամբ:

Հաշվետու ժամանակահատվածում աշխատանքներ են կատարվել նաև օղուզական «Դեղե Բորբոթ» էպոսի՝ թուրքերենից հայերեն թարգմանության ուղղությամբ: Նախատեսվում է թարգմանությունը և էպոսում հիշատակված անվանումների բացատրական բառարանն ավարտին հասցնել 2012 թ-ի կեսերին:

Բաժնի աշխատակից Մ. Գևորգյանը էսպերանտո լեզվով շփվող հանրությանը Հայոց ցեղասպանության պատմությանը ծանոթացնելու նպատակով թարգմանում և տպագրության է պատրաստում գերմանացի հրեա Էդգար Հիլզենրաթի «Վերջին մտքի հեքիաթը» վեպը:

Ուսումնասիրվել են նաև Հայոց ցեղասպանության ժամանակաշրջանում Կայսերական Գերմանիայի դերակատարությանը վերաբերող նյութեր, որոնք կարևոր տեղեկություններ են պարունակում Կայսերական Գերմանիայի արևելյան քաղաքականության վերաբերյալ:

Հրատարակություններ

Դասագիրք	Մենագրություն	Ուսումնական ձեռնարկ	Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ	Հոդված	Զեկուցումների քեզիս
-	7	-	-	3	-

Գիտական եւ ուսումնամեթոդական հրատարակությունների ցանկ

Մենագրություն

1. *Բաում Վ.*, Թուրքիան և նրա քրիստոնյա փոքրամասնությունները. Անցյալը-Ցեղասպանությունները-Ներկան, (գերմաներենից թարգմանեցին՝ Դ. Սաքայանը և Է. Մակարյանը), ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2011, 219 էջ:
2. *Գուարչ Գ. Է.*, Հայոց կտակ, (իսպաներենից թարգմանեց՝ Մ. Սուքիասյանը), ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2011, 484 էջ:
3. *Պողոսյան Վ. Ա.*, Հայոց ցեղասպանության առաջին փուլը ֆրանսիական պատմագրության և հասարակական-քաղաքական մտքի գնահատմամբ (XIX դարի վերջ-XX դարի սկիզբ), ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2011, 355 էջ:
4. *Սաքայան Դ.*, Զմյուռնիա - 1922: Բժիշկ Կարապետ Խաչերյանի օրագիրը, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2011, 200 էջ:
5. *Միմնյան Հ. Ռ.*, Ազատագրական պայքարի ուղիներում, գիրք IV, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2010, 1204 էջ:
6. La catastrophe de Smyrne de 1922 (recueil de documents). Documents réunis et présentés par *Varoujean Poghosyan*, Éditions de l'Université de Erevan, Erevan, 2011, 140 p..
7. *Sakayan D.*, An Armenian Doctor in Turkey Garabed Hatcherian: My Smyrna Ordeal, Edition of Erevan State University, Erevan, 2011, 136 p..

Հոդված

1. *Մելքոնյան Ա. Ս.*, Կցականության առանձնահատկությունները հայերենի և թուրքերենի հոլովական համակարգերում, «Բանբեր Երևանի համալսարանի», թիվ 134.2, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2011, էջ 71-82:
2. *Մելքոնյան Ա. Ս.*, Ժամանակակից հայերենի և թուրքերենի բառակազմական և բառահարաբերական ձևային համեմատական քննություն, «Հայ-թուրքական հարաբերությունները պատմության հոլովություն» մատենաշար, հ. 2, Անկարա, 2011:
3. *Մելքոնյան Գ. Գ.*, Արևմտահայության հանդեպ Գերմանիայի մտադրությունները Առաջին աշխարհամարտի սկզբին, «Բանբեր Երևանի համալսարանի», թիվ 131.1, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2011, էջ 37-45:

ՀԱՅ-ՕՍՄԱՆԱԿԱՆ ԱՌՆՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԻՆ

Գիտական ղեկավար՝ Մահակյան Լուսինե Սուրենի, բան. գիտ. թեկնածու, դոցենտ

Բաժնի աշխատակիցների կազմը

1. Սաֆարյան Ալեքսանդր Վիլենի, պատմ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ, ավագ գիտաշխատող
2. Սարգսյան Անի Համլետի, լաբորանտ

Բաժնի հիմնական խնդիրները

Հայ-օսմանական առնչությունների բաժնի գործունեության հիմնական նպատակն է ուսումնասիրել Օսմանյան կայսրության իրականացրած վարչական, հարկային, ժողովրդագրական, կրոնական և լեզվական քաղաքականությունը, քննել հայերի և այլ քրիստոնյա ժողովուրդների իսլամացման փուլերն ու նպատակները, տեղանունների թրքացման մեթոդները (մասնավորապես Արևմտյան Հայաստանում և հարակից հայաբնակ շրջաններում): Կենտրոնի նպատակներից է նաև դաշտային աշխատանքների միջոցով ուսումնասիրել Թուրքիայի Ռիզե նահանգի կազմում գտնվող պատմական հայոց Համշեն գավառի տեղանուններն ու ժողովրդագրությունը, բռնի իսլամացված համշենցիների ներկայիս սերունդների խոսակցական թուրքերենում պահպանված հայերեն բառերը, ինչպես նաև ինքնության խնդիրները: Կենտրոնի խնդիրներից է նաև այս հարցերի վերաբերյալ թուրքական պատմագրության կեղծարարության բացահայտումն ու հակադարձումը:

Կենտրոնում ուսումնասիրվում են թուրքականության գաղափարախոս Ջիա Գյոքբալիի քաղաքական, մշակութային և տնտեսագիտական հայացքները: Համակողմանի պատմաբանասիրական, աղբյուրագիտական քննության են ենթարկվել Ջիա Գյոքբալիի «Թուրքականության հիմունքները», «Թուրքական քաղաքակրթության պատմություն» հիմնարար աշխատությունները, օսմանական տարբեր հանդեսներում հրատարակված սոցիոլոգիական, մանկավարժական, լեզվաբանական բնույթի հոդվածները, բանաստեղծությունները:

Լեզվաբանական քննության են ենթարկվում նաև Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի ինստիտուտում պահվող հայատառ-դիչաղերեն ձեռագրերը: Առաջին անգամ նկարագրվել է 1634 թ. գրիչ Ավետիքի (N 3522) ձեռագրում տեղ գտած «Քերականություն դիչաղաց» հայատառ դիչաղերեն հատվածը (էջ 226-353), որի մասին համապատասխան զեկուցումներ են ներկայացվել ԵՊՀ-ում հայ-դազախական և Աստանայի Լ. Ն. Գումիլյովի անվան ազգային համալսարանում կայացած միջազգային թուրքագիտական գիտաժողովներում:

Բաժնի գործունեության ուղղությունները

1. Օսմանյան կայսրությունում և հանրապետական Թուրքիայում տեղանունների թրքացման քաղաքականության ուսումնասիրություն,
2. Ջիա Գյոքբալիի քաղաքական, մշակութաբանական հայացքների քննություն,
3. Դաշտային աշխատանքների հիման վրա Համշենի միկրոտեղանունների իմաստակառուցվածքային քննություն,
4. Հայատառ-դիչաղերեն ձեռագրի լեզվական քննություն,
5. Օսմանյան կայսրության հարկային քաղաքականությունը Արևմտյան Հայաստանում,
6. Օսմանյան աշխարհագիր մատյանների, տարեգրքերի և հայկական ու օտար աղբյուրների համադրությամբ հայկական նահանգների ժողովրդագրական շարժերի ուսումնասիրություն,
7. Թուրք պատմագրության կեղծարարության բացահայտում և հակադարձում,
8. Հայ ուսանողների համար օսմաներեն դասագրքի ստեղծում:

Ըստ ընդհանուր ուղղությունների՝ բաժնում կատարված գիտական աշխատանքների ամփոփում

1. Լ. Ս. Սահակյանը 2010 և 2011 թթ. ամռանը ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի աջակցությամբ դաշտային աշխատանքներ է կատարել Թուրքիայի Ռիզեի և Արդվիհի նահանգների համշենաբնակ շրջաններում՝ հատկապես պատմական հայոց Համշեն գավառում (Չայեի, Չամլիհենշին, Համշեն և Արտաշեն գավառներում), որտեղ գրանցվել են մահմեդականացված համշենցիների ներկայիս սերունդների խոսակցական թուրքերենում պահպանված բազմաթիվ հայերեն միկրոտեղանուններ, կենցաղային բառեր, բանահյուսական նյութեր: Ուսումնասիրման արդյունքների մի մասը լույս է տեսել «Համշենի հայկական

միկրոտեղանունների իմաստակառուցվածքային քննություն» ծավալուն հոդվածում: Հրատարակության է պատրաստ Լ. Սահակյանի՝ նույն թեմային վերաբերող մենագրությունը՝ հայերեն, թուրքերեն, ռուսերեն լեզուներով:

2. Հրատարակության է պատրաստվել Ալ. Սաֆարյանի «Ձիա Գյոքավիր և թյուրքականության հիմունքները» մենագրությունը (Խմբագիր՝ ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Ա. Սիմոնյան):

3. Վերահրատարակվել է Լ. Ս. Սահակյանի՝ «Turkification of the toponyms in the Ottoman Empire and the Republic of Turkey» (Monreal-Arod Books, 2011, 70 p.) մենագրությունը:

4. Կենտրոնի աշխատակիցներ Ալ. Սաֆարյանը և Լ. Սահակյանը, Հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի տնօրեն Ա. Սիմոնյանի ղեկավարությամբ, քննության են ենթարկել 1634 թ. գրիչ Ավետիքի (N 3522) ձեռագրում տեղ գտած «Քերականություն դփչաղաց» հայատառ դփչաղերեն հատվածը՝ վեր հանելով այդ նյութի պատմալեզվական արժեքը:

5. Կենտրոնի աշխատակիցները գեկուցումներով հանդես են եկել միջազգային գիտաժողովներում:

Հրատարակություններ

Դասագիրք	Մենագրություն	Ուսումնական ձեռնարկ	Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ	Հոդված	Չեկուցումների թեզիս
-	1	-	-	4	2

Գիտական եւ ուսումնամեթոդական հրատարակությունների ցանկ

Մենագրություն

1. *Sahakyan L. S.*, Turkification of the toponyms in the Ottoman Empire and the Republic of Turkey, Monreal-Arod Books, 2011, 70 p..

Հոդված

1. *Սահակյան Լ. Ս.*, Համշենի հայկական միկրոտեղանունների իմաստակառուցվածքային քննություն, Թյուրքագիտական և օսմանագիտական հետազոտություններ, հ. VII, «Լուսակն» հրատ., Երևան, 2011, էջ 380-413:
2. *Սարգսյան Ա. Հ.*, Բաքիի ստեղծագործությունների ուսումնասիրության պատմությունից, «Orientalia», պրակ 12, Երևան, 2011, էջ 47-55:
3. *Սարգսյան Ա. Հ.*, 16-րդ դարի թուրք բանաստեղծ Բաքիի դիվանի լեզվի որոշ առանձնահատկությունների շուրջ, «Իրան-նամե», հ. 42-53, Երևան, 2010-2011, էջ 90-93:
4. *Sahakyan L. S.*, The Turkification of the Toponyms in the Ottoman Empire and the Republic of Turkey, Armenian Folia Anglistika, International Journal of English Studies, 1-2, (7) 2010, p. 149-162.

Չեկուցումների թեզիս

1. *Сафарян А. В., Саакян Л. С.*, О филологической ценности армяно-кыпчакских рукописей 17 в., хранящихся в Матенадаране (Ереван), Тезисы международного тюркологического симпозиума “Тюркский мир: История и современность”, Астана, 2011, с. 103.
2. *Safaryan A., Sahakyan L.*, "On Adaptation of Traditional Images in the Works of Eastern Christian and Islamic Poets", Abstracts of The World Philosophy Day Congress, Tehran, 2010, p. 249.

ՀԱՅ ԻՆՔՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԲԱԺԻՆ

Բաժնի վարիչ՝ Մանուկյան Ժակ Սամվելի, պատմ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ

Բաժնի աշխատակիցների կազմը

1. Մաղալյան Վլադիմիր Սարգսի, բան. գիտ. թեկնածու, առաջատար գիտաշխատող
2. Ազլյան Վահագն Ռոբերտի, պատմ. գիտ. թեկնածու, ավագ գիտաշխատող
3. Հովհաննիսյան Լիլյա Հայկազի, կրտսեր գիտաշխատող
4. Մինասյան Մարինե Պետիկի, կրտսեր գիտաշխատող
5. Սարգսյան Վարդուհի Ֆելիքսի, կրտսեր գիտաշխատող
6. Բաբայան Հասմիկ Մամիկոնի, լաբորանտ

Բաժնի հիմնական խնդիրները

Բաժինը զբաղվում է հայ ինքնության մշակույթի պահպանման և զարգացման հիմնահարցերի ուսումնասիրությամբ:

Բաժնի գործունեության ուղղությունները

1. Հայ ինքնության ձևավորմանը նպաստող գործոններ,
2. Սփյուռքում ազգային ինքնության պահպանման խնդիրը,
3. Կրթությունը որպես մշակութային անվտանգության ապահովման միջոց,
4. Թուրքիայի և Ադրբեջանի կողմից Արևմտյան Հայաստանում և Նախիջևանում հայկական մշակութային արժեքների ոչնչացման պետական քաղաքականությունը և դրա հետևանքները:

Ըստ ընդհանուր ուղղությունների՝ բաժնում կատարված գիտական աշխատանքների ամփոփում

Բաժնում կատարված աշխատանքները ամփոփված են առանձին հրատարակություններում: Ուսումնասիրվել են 19-րդ դարի վերջի և 20-րդ դարի սկզբի հայ նոր գրականության վերաբերյալ նյութեր, մշակվել են բազմաթիվ արխիվային նյութեր, մասնավորապես հայ նոր գրականության հարցերը Արշակ Չոպանյանի «Անահիտ» հանդեսում թեմայի վերաբերյալ, ինչպես նաև զեկուցվել է Ա. Չոպանյանի հողվածի ուսումնասիրությունը Վ. Թեքեյանի «Հոգեր» ժողովածուի և «Գյուցազնորեն» շարքի վերաբերյալ: Ուսումնասիրվել է նաև ԱՄՆ-ի քաղաքականությունը Հարավային Կովկասի տարածաշրջանում:

Հրատարակություններ

Դասագիրք	Մենագրություն	Ուսումնական ձեռնարկ	Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ	Հոդված	Չեկուցումների թեզիս
-	3	-	-	4	1

Գիտական եւ ուսումնամեթոդական հրատարակությունների ցանկ

Մենագրություն

1. *Միմոնյան Ա. Հ., Մանուկյան Ժ. Ս., Սկրտչյան Մ. Գ., Հովհաննիսյան Լ. Հ., Աբրահամյան Ս.*, Երևանի պետական համալսարանը Արցախյան զոյապայքարում, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2011, 256 էջ+14 էջ ներդիր:
2. *Կարապետյան Հ. (Օննիկ Յուսուֆ)*, Վերածնված կյանք մը երևակայական և իրական սարսափների արանքում, պեղումներ և կենսագրական նոթեր. Մեծ եղեռնից մազապուրծ վերապրողի հիշողություններ, (խմբ.՝ Մաղալյան Վ. Ս.), ՀՀ ԳԱԱ Մեծ եղեռնի թանգարան-ինստիտուտի հրատ., Երևան, 2010, 240 էջ+16 էջ ներդիր:
3. *Մաղալյան Վ. Ս.*, Խրամի գմբուխտ ավերին, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2011, 220 էջ+1 էջ ներդիր:

Հոդված

1. *Մաղալյան Վ. Ս.*, Ականավոր պատմաբանը ժամանակակիցների հուշերում, «Էջմիածին», թիվ 10, Էջմիածին, 2010, էջ 142-148:
2. *Մաղալյան Վ. Ս.*, Հայրենագետի գիրք ընդհանրականը, «Էջմիածին», թիվ ԺԲ, Էջմիածին, 2010, էջ 134-137:
3. *Մաղալյան Վ. Ս.*, Էջեր վրացահայ գրատպության պատմությունից (1885-1920 թթ.), «ԲԵՀ», թիվ 134, 2011, էջ 13-25:
4. *Մաղալյան Վ. Ս.*, Անվանի հայագետն ու վաստակաշատ համալսարանականը, («Հովհաննես Բարսեղյան-կենսամատենագիտություն» գրքի առաջաբանը), ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2011, էջ 13-20:

Չեկուցումների թեզիս

1. *Մանուկյան Ժ. Ս.*, Աղբբեջանի արտաքին քաղաքականության հակահայկական ուղղվածությունը, «Պատմություն և մշակույթ. ընդդեմ կեղծիքի և ոտնձգության» գիտաժողովի թեզիսների ժողովածու, ՊՆ հրատ., Երևան, 2011, էջ 66:

ՎԻՐՏՈՒԱԼ ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ

Բաժնի վարիչ՝ Հովհաննիսյան Միեր Սուրենի, պատմ. գիտ. թեկնածու

Բաժնի աշխատակիցների կազմը

1. Աղաջանյան Թագուհի Կամոյի, կրտսեր գիտաշխատող
2. Մարտիրոսյան Հասմիկ Էդիկի, կրտսեր գիտաշխատող
3. Սեդրակյան Նինա Հաբեթի, ավագ լաբորանտ
4. Հակոբյան Լիլիթ Վարդանի, լաբորանտ
5. Մարտիրոսյան Նարեկ Միքայելի, լաբորանտ

Բաժնի հիմնական խնդիրները

Կարևորելով համացանցի դերը ընդհանուր տեղեկատվական դաշտում՝ բաժինը ստանձնել է համացանցում հայագիտական և հակահայագիտական կայքերի մոնիթորինգի, դրանցում գետեղված նյութերի վերհանման, համակարգման, հասցեագրման գործը: Ինստիտուտի համապատասխան գիտաշխատողների կողմից ստացված համարժեք և նախահարձակ գիտական հոդվածներն ու այլ բնույթի նյութերը բաժնի կողմից տեղադրվում են ինստիտուտի պաշտոնական կայքում /www.armin.am/, ինչպես նաև այլ ինտերնետային կայքերում:

Բաժնի գործունեության ուղղությունները

Բաժնի կողմից շարունակվում է իրականացվել ինստիտուտի պաշտոնական կայքի /www.armin.am/ սպասարկումը, ինչպես նաև ավարտին են հասցվել նոր հայագիտական կայքերի նախագծման ու պատրաստման աշխատանքները: Մեր կողմից դիտարկվող նախորդ 49 հակահայկական ուղղվածության «գիտահանրամատչելի» բովանդակությամբ նյութեր տարածող աղբյուրներից և թուրքական կայքերին ավելացել են ևս 4 նոր կայքեր:

Ըստ ընդհանուր ուղղությունների՝ բաժնում կատարված գիտական աշխատանքների ամփոփում

Ամփոփելով 2010-2011 ուստարում բաժնի կատարած աշխատանքը՝ անհրաժեշտ է մատնանշել, որ բացի նախանշված համացանցային մոնիթորինգից և հիշյալ կայքերի դիտարկումներից՝ ակտիվորեն աշխատանքներ են սկսվել 8 նոր հայագիտական կայքերի պատրաստման ուղղությամբ: Դրանք նախատեսվում է հարստացնել բաժնի՝ վերջերս ստացած նորագույն թվայնացման սարքավորման միջոցով թվայնացված էլեկտրոնային գրականությամբ:

Հրատարակություններ

Դասագիրք	Մենագրություն	Ուսումնական ձեռնարկ	Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ	Հոդված	Ձեկուցումների թեզիս
-	-	-	-	1	1

Գիտական և ուսումնամեթոդական հրատարակությունների ցանկ

Հոդված

1. Հովհաննիսյան Մ. Ս., Հայոց ցեղասպանության ներկայացման խնդիրները համացանցում, «Պատմություն և մշակույթ. հայագիտական հանդես», թիվ Ա, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2011, էջ 94-101:

Ձեկուցումների թեզիս

1. Հովհաննիսյան Մ. Ս., Հայագիտության արդի մարտահրավերները համացանցում, «Պատմություն և մշակույթ. ընդդեմ կեղծիքի և ոտնձգության» գիտաժողովի թեզիսների ժողովածու, ՊՆ հրատ., Երևան, 2011, էջ 44-45:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ
ԵՎ ՔԱՐՏԵԶԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ**

**Լաբորատորիայի վարիչ՝ Հարությունյան Բարկեն Հարությունի, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ,
պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր**

Լաբորատորիայի աշխատակիցների կազմը

1. Հայրունի Աշոտ Նորայրի, պատմ. գիտ. դոկտոր, առաջատար գիտաշխատող
2. Գանիելյան Էդվարդ Գալուստի, պատմ. գիտ. թեկնածու, ավագ գիտաշխատող
3. Հարությունյան Ռուզաննա Վասպուրականի, պատմ. գիտ. թեկնածու, գիտաշխատող
4. Գրիգորյան Հովիկ Բարկենի, գիտաշխատող
5. Մխիթարյան Վարդան Գառնիկի, գիտաշխատող (քարտեզագիր)
6. Բաղայան Գեղամ Միհրանի, կրտսեր գիտաշխատող
7. Եսայան Ջուլիետա Հրաչի, կրտսեր գիտաշխատող
8. Ղամբարյան Գոհար Գուրգենի, կրտսեր գիտաշխատող
9. Ապիկյան Տիգրան Ժիրայրի, ավագ ինժեներ
10. Արզումանյան Սրբուհի Անդրանիկի, ավագ ինժեներ
11. Բաղդասարյան Լիլյա Ռոբերտի, լաբորանտ
12. Սիմոնյան Հակոբ Ալբերտի, լաբորանտ

Լաբորատորիայի հիմնական խնդիրները

ԵՊՀ Հայաստանի պատմական աշխարհագրության և քարտեզագրության լաբորատորիան հանրապետության պատմական աշխարհագրության և քարտեզագրության միակ օջախն է: Լաբորատորիայի աշխատակիցների մեծ մասը զբաղվում է Հայաստանի Առաջին Հանրապետության պատմության ատլասի ստեղծման աշխատանքներով, որն ունի ոչ միայն զուտ գիտական, այլև կարևոր քաղաքական նշանակություն մեր նորանկախ Հայաստանի Հանրապետության պայմաններում: Աշխատանքները տարվում են երկու ուղղությամբ. մի կողմից կազմվում են ատլասի քարտեզները, մյուս կողմից պատրաստվում է «Հայաստանի Առաջին Հանրապետությունը 1918-1920 թթ.» աշխատությունը: Քարտեզագրական աշխատանքները կատարվում են պրոֆ. Բ. Հարությունյանի և Գ. Բաղայանի կողմից, որոնց կազմած քարտեզները ձևավորում են Վ. Մխիթարյանը, Գ. Ղամբարյանը և Ս. Արզումանյանը: Վ. Մխիթարյանը հանդես է գալիս նաև հեղինակային քարտեզներով և պատրաստում է թեկնածուական ատենախոսություն «Հայաստանի և Անդրկովկասի ֆրանսիական քարտեզագրությունը» թեմայով, իսկ Հայաստանի Առաջին Հանրապետության պատմությանը նվիրված աշխատությունը պատրաստում են դոցենտներ Է. Գանիելյանը և Հ. Գրիգորյանը: Հայաստանի Առաջին Հանրապետության շրջանում հայ-գերմանական հարաբերությունները ուսումնասիրում է Ա. Հայրունին, ում աշխատանքները քարտեզագրվում են:

Հայաստանի Առաջին Հանրապետության պատմությունը, պետք է ասել, ծուռ հայելու մեջ է ներկայացվել խորհրդահայ պատմագրության մեջ: Նպատակը շատ պարզ էր. վարկաբեկել հայկական անկախ պետականությունը և ցույց տալ, որ հայ ժողովրդի փրկությունը միայն ու միայն խորհրդային իշխանություն ընդունելու և հաստատելու մեջ էր: Սփյուռքում էլ ստեղծվել են աշխատություններ, որոնցում Հայաստանի Առաջին Հանրապետությունը ներկայացվում էր առավելապես պայծառ գույներով: Այսօր ժամանակն է, որ Հայաստանի Առաջին Հանրապետության պատմությունը ներկայացվի միանգամայն անաչառ կերպով: Առաջիկա ամիսներին ատլասի ձևավորման աշխատանքները կավարտվեն:

Լաբորատորիայի գործունեության ուղղությունները

- Հայաստանի պատմական աշխարհագրություն և քարտեզագրություն
- Հայաստանի Առաջին Հանրապետության պատմական ատլասի ստեղծում
- Հայաստանի ժողովրդագրական քարտեզների ստեղծում
- Ուսումնամեթոդական քարտեզների ստեղծում
- Պայքարի ծավալում աղբբեջանական և թուրքական քարոզչության դեմ

Գիտական թեմաներ եւ դրամաշնորհային ծրագրեր

Թեմայի անվանումը	Ղեկավար
1. Հայաստանի Առաջին Հանրապետության պատմական ատլաս (պետական ֆինանսավորում):	Հարությունյան Բ. Հ.

Ըստ ընդհանուր ուղղությունների՝ լաբորատորիայում կատարված գիտական աշխատանքների ամփոփում

Թեմա 1. Ատլասը պատրաստելիս անհրաժեշտ եղավ ծանոթանալ հրապարակի վրա եղած, պետք է խոստովանել, բավականին հարուստ գրականությանը, որի մեջ առանձնանում են Ս. Վրացյանի, Ալ. Խատիսյանի և շատ ուրիշների աշխատությունները: Անհրաժեշտ եղավ աշխատել մեր հանրապետության Ազգային արխիվում և Ազգային գրադարանում, որտեղ, բնականաբար, հարուստ նյութեր են պահպանվում խնդրի վերաբերյալ: Հնարավոր եղավ ուսումնասիրելու ԱՄՆ-ի Բոստոն քաղաքի դաշնակցության արխիվը, որի նյութերը ցայսօր մշակված չեն, սակայն մեծ արժեք են ներկայացնում ուսումնասիրողի համար: Ըստ որում՝ այդ նյութերը խիստ բազմազան են՝ վերաբերելով Հայաստանի արտաքին և ներքին քաղաքականությանը, հեղափոխությանը և հակահեղափոխությանը, տնտեսական զարգացմանը, դիվանագիտական գործունեությանը: Հնարավոր եղավ արժեքավոր նյութեր հավաքել Վաշինգտոնի Ազգային արխիվ 2-ից, ինչպես նաև Ֆրանսիայի արտգործնախարարության և Մոսկվայի ու Սանկտ Պետերբուրգի արխիվներից:

Հայաստանի Առաջին Հանրապետության ատլասի ստեղծումը կապված էր մի շարք դժվարությունների հետ: Հատկապես բարդ էր հայ-աղբբեջանական սահմանագծի և Վրաստանին հարող շրջանների քարտեզագրումը, սակայն այդ աշխատանքների մեծ մասը հաղթահարված է, և ատլասի քարտեզները կազմված են: Լաբորատորիայի աշխատակիցներ Բ. Հարությունյանը և Գ. Բաղդասյանը մի քանի տասնյակ քարտեզներ են հրատարակել «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության ատլաս»-ում, որը տպագրվել է հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն լեզուներով: ՀՀ անկախության 20-ամյակի կապակցությամբ պրոֆեսոր Բ. Հարությունյանի խմբագրությամբ և քարտեզների մեծ մասի հեղինակությամբ հրատարակվել է «Սարդարապատից Շուշի» ատլասը:

Լաբորատորիայում կատարված այլ աշխատանքների մասին:

Լաբորատորիայի աշխատակից Հ. Միմոնյանը, ով նաև քաջագիտակ է իսպաներեն և ֆրանսերեն լեզուներին, ուսումնասիրում է Հայաստանով ճանապարհորդած իսպանացի ճանապարհորդների ճանապարհորդական նոթերը՝ ներկայումս հետազոտելով Կլավիխոյի երկերը: Նրա համար հաստատվել է թեկնածուական ատենախոսության հետևյալ թեման՝ «Իսպանական ճանապարհորդները հայերի և Հայաստանի մասին»:

Լաբորատորիայի աշխատակիցներին խիստ զբաղեցնում է Արևմտյան Հայաստանի էթնիկական քարտեզների ստեղծումը: Այս աշխատանքը շատ աշխատատար է և ծավալուն: Այս ուղղությամբ աշխատում են Գ. Բաղդասյանը, ով ժողովրդագրության լավագույն մասնագետներից է մեր հանրապետությունում, և Զ.

Եսայանը: Առայժմ նյութեր են հավաքվում: Այսօրվա թուրքական և ադրբեջանական հակահայկական քարոզչության պայմաններում մամոռիմակ քարտեզի ի հայտ գալը առավել քան արդիական է:

Լաբորատորիայի աշխատակից Ռ. Հարությունյանը արդեն երեք տարի է, ինչ պատրաստում է «Հայկական մարզայնությունը 5-7-րդ դարերում» (պատմաաշխարհագրական ուսումնասիրություն) աշխատությունը: Նա թեմայի ուղղությամբ արդեն հրատարակել է մի քանի հոդվածներ, և նրա աշխատությունը ներկայացվելու է որպես դոկտորական ատենախոսություն:

Դոցենտներ Է. Դանիելյանը և Հ. Գրիգորյանը պատրաստում են «Հայաստանի Հանրապետությունը 1918-20 թթ.» աշխատությունը: Դոցենտ Յու. Հովսեփյանի մահվան պատճառով նրանց վրա ընկավ մաս վերջինիս չավարտած բաժնի շարադրումը, ինչը բավականին կձգձգի աշխատանքի ավարտումը:

Ա. Հայրունին զբաղվում է հայ-գերմանական հարաբերությունների ուսումնասիրության և քարտեզագրական խնդիրներով:

Վ. Մխիթարյանը պատրաստում է թեկնածուական ատենախոսություն «Հայաստանի և Անդրկովկասի ֆրանսիական քարտեզագրությունը» թեմայով: Նա, Գ. Դամբարյանը և Ս. Արզումանյանը ձևավորում են հեղինակային քարտեզները:

Լաբորատորիայի աշխատակիցները բազմիցս հանդես են եկել հեռուստատեսությամբ, շաղիոյով և զանգվածային լրատվության այլ միջոցներով: Միաժամանակ ադրբեջանական հակահայկական քարոզչության դեմ գրվել են բազմաթիվ հոդվածներ, որոնք լույս են տեսել ոչ միայն պարբերական մամուլում, այլև գիտական հանդեսներում: Դրանցից է պրոֆ. Բ. Հարությունյանի հրատարակած «Պետական մակարդակի բարձրացված կեղծարարություն» հոդվածը («ՎԷՄ», 2010, թիվ 4 (32), հոկտեմբեր-դեկտեմբեր, էջ 34-57), որի ռուսերեն և անգլերեն թարգմանությունները դրված են ինտերնետային մի շարք կայքերում (www.panorama.am և այլն):

Լաբորատորիայի աշխատակիցների ջանքերով ստեղծվել է գրադարան, որն այժմ ունի 1234 միավոր գրականություն:

Հրատարակություններ

Դասագիրք	Մենագրու- թյուն	Ուսումնական ձեռնարկ	Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ	Հոդված	Չեկուցումների թեզիս	Քարտեզ
-	1	-	-	12	1	45

Գիտական եւ ուսումնամեթոդական հրատարակությունների ցանկ

Մենագրություն

1. *Harutyunyan B. H.*, Atlas of the Nagorno-Karabagh Republic, “Tigran Mets” Publishing House, Stepanakert, 2010, 96 p..

Հոդված

1. *Հարությունյան Բ. Հ.*, Հայիս գետը կոչվել է մաս Եփրատ, «Տարեգիրք Բ», պատմագիտական հանդես, Երևան, 2010, էջ 3-8:
2. *Հարությունյան Բ. Հ.*, Պետական մակարդակի բարձրացված կեղծարարություն, «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, Բ (Ը) տարի, 2010, թիվ 4 (32), էջ 24-57:
3. *Հայրունի Ա. Ն.*, Գերմանա-թուրքական դաշինքը և Մեծ եղեռնը, Գիտական հոդվածների ժողովածու, Մանց համալսարան, Ա/Չ «Հարություն Աֆրիկյան» տպարան, Երևան, 2010, էջ 242-258:

4. Հայրունի Ա. Ն., Հայ փախստականները Բուլղարիայում, Գիտական հոդվածների ժողովածու, Մանց համալսարան, Ա/Չ «Հարություն Աֆրիկյան» տպարան, Երևան, 2010, էջ 258-269:
5. Հայրունի Ա. Ն., Կարեն Յեպեն և Մեծ եղեռնի ընթացքում առևանգված հայ երեխաների և կանանց ազատագրումը, «Էջմիածին», ԺԱ, էջմիածին, 2010, էջ 50-59:
6. Հայրունի Ա. Ն., Բաքվի 1918 թ. սեպտեմբերի հայկական ջարդերը գերմանա-թուրքական հարաբերությունների համատեքստում, «Էջմիածին», Բ, էջմիածին, 2011, էջ 50-59:
7. Hayruni A. N., Die Armenische Frage in der deutschen Außenpolitik im Herbst 1918, Teil 2., in, Armenisch-Deutsche Korrespondenz, Heft 2, Frankfurt/M., 2011, p. 19-22.
8. Հարությունյան Ռ. Վ., Մարզպանական Հայաստանի սահմանները, ԲԵՀ, թիվ 1, Երևան, 2010, էջ 5-13:
9. Հարությունյան Ռ. Վ., Հայաստանում Մարզպանության հաստատման նախադրյալներն ու ընթացքը, ԲԵՀ, թիվ 1, Երևան, 2011, էջ 31-36:
10. Գանիեղյան Է. Գ., Հայ գաղթականության գործով զբաղվող կազմակերպությունները, «Պատմություն և մշակույթ» հայագիտական հանդես, հատ. Ա, Երևան, 2011, էջ 88-94:
11. Եսայան Ջ. Հ., Հաղարծնի վանական համալիրը, «Սլայդ մեզրզին» ամսագիր, հունիս-հուլիս, Երևան, 2011, էջ 6-9:
12. Սիմոնյան Հ. Ա., Թուրքական պետությունը պետք է ճանաչի հայերի ցեղասպանությունը, Գրական թերթ, հ. 25, Երևան, 2011:

Չեկուցումների թեզիս

1. Հարությունյան Բ. Հ., Այսպես կոչված Աղվանքի էթնիկ պատմության մի քանի հարցեր, Ադրբեջանական քարոզչության որոշ միտումների մասին, «Պատմություն և մշակույթ. ընդդեմ կեղծիքի և ոտնձգության» գիտաժողովի թեզիսների ժողովածու, ՊՆ հրատ., Երևան, 2011, էջ 9-11:

Քարտեզ

Հարությունյան Բ. Հ., քարտեզագիր՝ Մխիթարյան Վ. Գ.

1. Հայաստանի Հանրապետությունն ըստ Ալեքսանդրապոլի պայմանագրի (2.XII.1920), 1:1 450 000:
2. Թուրքիայի սահմանը Հայաստանի ՄԽՀ և Անդրկովկասյան մյուս հանրապետությունների հետ ըստ Մոսկվայի ռուս-թուրքական պայմանագրի (16.III.1921 թ.), 1:1 100 000:
3. Թուրքիայի սահմանը Հայաստանի ՄԽՀ և Անդրկովկասյան մյուս հանրապետությունների հետ ըստ Կարսի պայմանագրի (13.X.1921 թ.), 1:2 000 000:
Տե՛ս՝ Ա. Հակոբյան, Խորհրդային Հայաստանը Մոսկվայի և Կարսի պայմանագրերում, Երևան, 2010, ՀՀ ԳԱԱ հրատ.:
4. Հայ-հռոմեական պատերազմները Ք.ա. 69-66 թթ.:
5. The Empire of Tigran Great.
6. Տիգրան Մեծի տերությունը Ք.ա. 95-66 թթ.:
7. Առաջավոր Ասիան և Հայաստանը Ապամեայի Ք.ա. 188 թ. հաշտության համաձայն
Տե՛ս՝ «Աշխարհի հայ նկարիչների միավորում», «Տիգրան Մեծ» հրատ., Երևան, 2010:
8. Territorial changes under San Stefano and Berlin Treaties (1878).
9. Frontiers of the Autonomy of Armenia according to the Project of 1878.
10. The Armenian Question in 1912-1914.
11. Ottoman Empire Division Project under Sykes-Picot Agreement.
12. Territorial changes under Brest Treaty (3.III.1918).
13. Armenia under Batum Treaty (4.VI.1918).

14. Frontiers of Armenia according to the Armenian, English and American projects presented to Paris Peace Conference.
15. Republic of Armenia under Sevre Treaty (10.VIII.1920).
16. Republic of Armenia under Alexandropol Treaty (2.XII.1920).
17. Armenia under Moscow (16.III.1921) and Kars (13.X.1921) Treaties.
Տե՛ս՝ Հայ-թուրքական հարաբերություններ. հիմնախնդիրներ և հեռանկարներ, Խորհրդարանական լուսններ 19-20 դեկտեմբերի 2007 թ., ՀՀ Ազգային ժողով, «Ոսկան Երևանցի» հրատ., Երևան, 2011:
18. Մուսա լեռան շրջանը Առաջին աշխարհամարտի նախօրյակին:
19. Միջերկրական ծովի հյուսիսարևելյան շրջան:
20. Մուսալեռցիներու հերոսական ինքնապաշտպանությունը (2 քարտեզ):
21. Մուսալեռցիներու Փորթ Սայիտ տեղափոխությունը, «Արևելեան» («Հայկական») լեզվոնի մարտական գործողությունները եւ Արարայի ճակատամարտը:
22. Կիլիկիան, Կիլիկիոյ հայությունը եւ մուսալեռցիները 1919-1921 թթ.:
Տե՛ս՝ Մովսես Տէր Գալուստեան, «Էդիտ պրինթ» հրատ., Երևան, 2011:
23. Տիգրան Մեծի տերությունը (Ք.ա. 95-66 թթ.), ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., Երևան, 2011, ներդիր քարտեզ
24. 1890-ական թթ. հայկական կոտորածները Օսմանյան կայսրությունում, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2011, ներդիր քարտեզ:
Ներքոհիշյալ քարտեզները ձևավորվել են «Գեոդեզիայի և քարտեզագրության կենտրոնում»:
25. Խամսայի մեկիություն (Մ. 1:1 500 000):
26. Հայաստանը XVII-XIX դարերի սահմանագծին (Մ. 1:1 500 000):
27. Արևելյան Հայաստանի միացումը Ռուսական կայսրությանը (1801-1829 թթ.):
28. Հայկական մարզ (21.III.1828-10.IV.):
Տե՛ս՝ «Հայոց պատմություն», հատոր III, նոր ժամանակաշրջան, (XVII դարի երկրորդ կես-1918 թ.), գիրք առաջին (XVII դարի երկրորդ կես-XIX դարի վերջ), Երևան, 2010:
29. Հայաստանի Հանրապետությունը (1918-1920 թթ.), Մ. 1:2 800 000:
30. Արևելյան Հայաստանի տարածքը և սահմաններն ըստ Հայաստանի կառավարության կողմից Փարիզի խաղաղության կոնֆերանս ներկայացրած նախագծի, Մ. 1:2 800 000:
31. Հայ-թուրքական սահմանագիծն ըստ ԱՄՆ-ի նախագահ Վուդրո Վիլսոնի իրավական վճռի՝ համաձայն Սերի պայմանագրի (10.VIII.1920 թ.), Մ. 1:4 000 000:
32. Հայաստանի Հանրապետությունն ըստ Ալեքսանդրապոլի պայմանագրի, Մ. 1:2 800 000:
33. ՀՍԽՀ սահմանների խնդիրը (1920-1921 թթ.), Մ. 1:2 800 000:
Տե՛ս՝ «Հայոց պատմություն», հատոր IV, գիրք առաջին, նորագույն ժամանակաշրջան (1918-1995 թթ.), Երևան, 2010:
34. Administrative Division of the Armenian Eastern lands (Artsakh, Utik) and Siunik according to antique sources, 1:1450000.
35. Propagation of Christianity in the Armenian Eastern lands (Artsakh, Utik), 1:1100000.
36. The Armenian Eastern lands (Artsakh, Utik) according to "Ashkharhatsuits" (Armenian Geography), 1:3 200 000.
37. The Armenian Eastern lands as a part of the Power of the Armenian Bagratids (885-908), 1:2 400 000.
38. National Liberation Struggle of Artsakh Armenians in the 18th century, 1:1 400 000.
39. "Khamsa" Union of the Artsakh Melikdoms (1735-1752), 1:1 100 000.
40. Nagorno-Karabagh (Artsakh) and Armenian Gandzak, Zangezur (Siunik) in 1804-1813, 1:1 140 000.
41. Nagorno-Karabagh (Artsakh) and Armenian Gandzak, Zangezur (Siunik) in 1813-1917, 1:960 000.
42. Nagorno-Karabagh (Artsakh) and Armenian Gandzak under Domination of Azerbaijani Soviet Socialist Republic, 1:920 000 Atlas of the Nagorno-Katabagh Republic, Stepanakert, 2010.

Բաղայան Գ. Մ.

1. Հայկական սիյուրքի ձևավորումը:

- Տե՛ս՝ «Հայոց պատմություն», հատոր IV, գիրք 1-ին, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2010:
2. Հայոց պատմություն, 6 քարտեզ:
  3. Համաշխարհային պատմություն, 9 քարտեզ:
Տե՛ս 12-րդ դասարանի դասագիրք, «Ձանգակ» հրատ., 2011:

ՀԱԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ

Լաբորատորիայի ղեկավար՝ *Ավետիսյան Հայկ Գրիգորի, պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր, առաջատար գիտաշխատող*

Լաբորատորիայի աշխատակիցների կազմը

1. Բոբոխյան Արսեն Ալեքսանդրի, պատմ. գիտ. թեկնածու, ավագ գիտաշխատող
2. Գասպարյան Բորիս Զավենի, պատմ. գիտ. թեկնածու, ավագ գիտաշխատող
3. Գնունի Արտակ Վարդգեսի, պատմ. գիտ. թեկնածու, ավագ գիտաշխատող
4. Վրդանեստվա Տատյանա Վլադիմիրի, պատմ. գիտ. թեկնածու, ավագ գիտաշխատող
5. Տեր-Մարտիրոսով Ֆելիքս Իվանի, պատմ. գիտ. թեկնածու, ավագ գիտաշխատող
6. Ավետիսյան Նատալյա Հայկի, լաբորանտ

Լաբորատորիայի հիմնական խնդիրները

Հայաստանի հնագիտական հուշարձանների ուսումնասիրություն, որը ներառում է դաշտային աշխատանքներ, ինչպես նաև նյութի լաբորատոր մշակում, չափագրում և հրապարակում: Լաբորատորիայի աշխատակիցների կողմից ուսումնասիրվում և վերակազմվում է հնագույն լանդշաֆտը, ինչը հիմքեր է ստեղծում հնէաաշխարհագրական մոդելի վերակազմության համար: Վերակազմության առարկա են նաև հնագույն ճանապարհները:

Լաբորատորիայի գործունեության ուղղությունները

- Պեղումներ են կատարվել Արամուսի ուրարտական ամրոցի տարածքում:
- Ուսումնասիրվել են Կոտայքի մարզի մի շարք հանգուցային հուշարձաններ (Կամարիս ամրոցը և այլն):
- Անցկացվել են պեղումներ Երվանդաշատում:
- Կատարվել են պեղումներ Վայոց ձորի Արենի գյուղի մերձակայքում գտնվող քարայրում:
- Հետազոտություններ են կատարվել ուրարտական մետաղագործության վերաբերյալ:
- Պեղումներ են կատարվել Բջնիի դամբանադաշտում:
- Կատարվել են ուսումնասիրություններ Քաշաթաղի շրջանի Աղավնո-1, Գրիամ բնակավայրերում, Կերենի դամբանադաշտում, Կովսական քաղաքում:
- Կատարվել են հետազոտություններ Բջնիի բրոնզեդարյան դամբանադաշտում:

Գիտական թեմաներ եւ դրամաշնորհային ծրագրեր

Թեմայի անվանումը	Ղեկավար
1. Հայաստանի հնագիտական հուշարձանների ուսումնասիրություն (քարե դարից միջնադար) (պետական ֆինանսավորում):	Ավետիսյան Հ. Գ.

Ըստ ընդհանուր ուղղությունների՝ լաբորատորիայում կատարված գիտական աշխատանքների ամփոփում

Թեմա 1. Հաշվետու ուստարում Հ. Ավետիսյանի կողմից շարունակվել են Արամուսի ամրոցի պեղումները: Ծարունակելով պեղումները ամրոցի արևելյան և արևմտյան միջնաբերդում՝ արշավախումբը նպատակ ուներ ճշտելու բնակավայրի կառուցապատման փուլերը, հստակեցնելու ժամանակագրական խնդիրները, պարսպապատերի կառուցվածքը, շերտագրական իրողությունները և այլն: Այս խնդիրների պարզաբանման նպատակով պեղավայր ընտրվեց միջնաբերդի արևմտյան մասի դարավանդի կենտրոնական հատվածը: Կատարվեցին տեղանքի և պեղավայրի փաստագրման և վավերացման աշխատանքներ: Պեղված կացարաններից մեկը կառուցված է պարսպապատին կից՝ հանդիսանալով նախորդ տարվա պեղված կացարանի արևմտյան մասը: Այն հատակագծում նույնպես ուղղանկյուն է հյուսիս-հարավ ուղղվածությամբ: Հյուսիսային պատը պարիսպն է՝ 2,1 մ հաստությամբ: Արևելյան պատի երկարությունը 4 մ է, իսկ հարավայինինը՝ 3 մ: Նշված պատերը շարված են կիսամշակ քարերով, ամրացված են կավաշաղախով: Կացարանի հատակը կավածեփ է: Տեղ-տեղ պահպանված են սալահատակի մնացորդները: Կացարանում պեղվել են ուրարտական խեցեղենի մնացորդներ: Նշված կացարանից հյուսիս-արևմուտք պարսպապատի հետազոտման ժամանակ պարզվել է, որ այն ձևափոխության է ենթարկվել հետուրարտական շրջանում՝ հանդիսանալով մուտք: Միջնաբերդի հարավային հատվածում մաքրվել է երկու աշտարակների միջև կառուցված կենտրոնական մուտքի հատվածը: Պեղված կացարաններից հյուսիս-արևելք պահպանվել են որմնահեցերի հետքեր: Հայտնաբերված խեցանոթների մեջ աչքի են ընկնում երկրագործական և անասնապահական մթերքների վերամշակման և պահպանման համար նախատեսված անոթները: Հայտնաբերվել են նաև ծիսական խեցեղեն, բրոնզից և երկաթից նետասլաքներ, ապարանջան, մատանիներ: Հետախուզական դիտարկումներ են իրականացվել նաև Արամուսի ամրոցից հյուսիս և հարավ կառուցված երկու համեմատաբար փոքր ամրոցներում, որոնց վերգետնյա նյութը նման է Արամուսի պեղումներից հայտնաբերված հնագիտական գտածոներին:

Հ. Ավետիսյանը մասնակցել և զեկուցումներով հանդես է եկել Վան մայրաքաղաքին նվիրված գիտաժողովում, հրատարակության է պատրաստել «Արամուս» վերտառությամբ մենագրությունը:

- Ա. Բորոխյանը 2010 թ-ին հետախուզական աշխատանքներ է իրականացրել Մարգահովիտ և Սոթք բնակավայրերի շրջակայքում (ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի, Այդառույի, ԱՄՆ և Թյուրինգենի, Գ-Դ-Հ համալսարանների արշավախմբեր): 2011 թ-ին պեղումներ է իրականացրել Մարգահովիտ և Սոթք բնակավայրերում (ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի, Թյուրինգենի, Գ-Դ-Հ համալսարանների արշավախմբեր):

2010 թ-ին Ա. Բորոխյանը արժանացել է ՀՀ ԳԱԱ-ի, Համաշխարհային հայկական կոնգրեսի և Ռուսաստանի հայերի միության «Լավագույն գիտական աշխատանք» մրցույթի դրամաշնորհի դափնեկրի կոչման՝ «Հաղորդակցությունը և փոխանակությունը Կովկասի և Տավրոսի միջև ընկած լեռնաշխարհում, Ք.ա. մոտ 2500-1500 թթ., հատ. 1-2, Օբսիդորդ 2008» մենագրության համար և ԱՊՀ «Հումանիտար համագործակցության միջազգային խորհրդի» և «Հումանիտար համագործակցության միջազգային հիմնադրամի» կազմակերպած՝ երիտասարդ գիտնականների «Դեբյուտների համագործակցություն» մրցույթի առաջին մրցանակի՝ «Հումանիտար և հասարակական գիտություններ» անվանակարգում (Մոսկվա): Նա հանդիսացել է «Հարիտուս. ազգաբանական և հնագիտական ուսումնասիրություններ» խորագրով երիտասարդ

գիտնականների միջազգային գիտաժողովի (յոթ երկրների մասնակիցներով, Երևան, 2010) կազմակերպիչ և խմբագրական խորհրդի անդամ:

- Ֆ. Տեր-Մարտիրոսովը հետազոտություններ է կատարել Երվանդաշատում: Մասնավորապես հաշվետու շրջանում պեղվել է պալատական համալիրի արևելյան հատվածը, որտեղ տեղադրված էին պահեստային կառույցները: Այստեղ հետազոտվում են մ.թ.ա. II դարի սկզբից մինչև մ.թ.ա. I դարի վերջը թվագրվող շերտերը՝ նպատակ ունենալով հասնել մ.թ.ա. III դարի հորիզոնին: Պալատի կենտրոնական մասում հետազոտվել են պարթևական և Արտաշեսյան ժամանակաշրջանների ավերածությունները՝ նպատակ ունենալով բացահայտել Երվանդ թագավորի ժամանակաշրջանի անխաթար շերտը: Գտածոներից հարկ է նշել գունազարդ և փայլեցված խեցեղենի բազմաթիվ բեկորները, ինչպես նաև սյան հիմնախարիսխը:

- Ա. Գնունին «Պատմամշակութային ժառանգություն» ՀԿ-ի արշավախմբի կազմում հետազոտություններ է կատարել ԼՂՀ Քաշաթաղի շրջանում: Այստեղ հետազոտվել է Աղավն-1 բնակատեղին: Հաստատագրվել է, որ առավել հին հուշարձաններն այդ տարածքում վերաբերում են մ.թ.ա. VIII-VI դդ.: Շարունակվել են հետազոտությունները Արցախ-Սյունիք հնագույն ճանապարհի երկայնքով: Հետազոտվել է Սյունիք և Գրիամ գյուղերի միջև գտնվող բազմաշերտ բնակատեղին: Հաստատագրվել են բնակատեղիներ Գրիամ և Կերեն գյուղերում: Կանոնավոր պեղումներ են կատարվել Կերենի դամբանադաշտում, ընդամին 2010 և 2011 թթ. ընթացքում հետազոտվել է 12 դամբարան: Տարածաշրջանում հաստատագրվել է 5 նորահայտ դամբանադաշտ:

Ա. Գնունին մասնակցել է նաև Բջնիի պեղումներին (ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի և ԵՊՀ համատեղ արշավախումբ): Հետազոտվել է Բջնիի հարավային բլուրը ժամանակակից գերեզմանոցի տարածքում: Ավարտվել են վաղ բրոնզի հ. 2 դամբարանի պեղումները: Բացի դրանից՝ ուսումնասիրվել է ևս երկու դամբարան, որոնցից մեկը թվագրվում է ուշ բրոնզի դարով, իսկ մյուսը՝ մ.թ.ա. XV-XIV դդ.: Շարունակվել են անձնագրավորման և ֆոնդային աշխատանքները Քաշաթաղի երկրագիտական և Էջմիածնի պատմաազգագրական թանգարաններում:

- Բ. Գասպարյանը շարունակել է Արենիի քարայրի պեղումները՝ բացելով մի քանի նոր պեղահրապարակ և ուսումնասիրություններ կատարելով քարայրին կից հարթակում: Հայտնաբերված նյութը բնորոշ է էնեոլիթի տարբեր փուլերին: Հատկապես հետաքրքիր են խեցեղենի ձևերը, որոնց հետազոտությունը լույս է սփռում մ.թ.ա. V-IV հազ. մի շարք վիճելի հարցերի վրա: Շարունակվել են ուղղեզծային արշավանքները Տաշիրի սարահարթում:

- Ն. Ավետիսյանը շարունակել է լաբորատոր հետազոտությունները Երևանի պատմության թանգարանում՝ մասնավորապես ցուցակագրելով և համակարգելով այնտեղ պահպանվող կարմիրբերդյան նյութը:

Հուշարձանների հետազոտությունների արդյունքում տպագրվել է 26 աշխատանք:

Հրատարակություններ

Գասագիրք	Մենագրություն	Ուսումնական ձեռնարկ	Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ	Հոդված	Ձեկուցումների թեզիս
	1	-	-	20	5

Գիտական եւ ուսումնամեթոդական հրատարակությունների ցանկ

Մենագրություն

1. *Ավետիսյան Ն. Հ., համահեղինակ՝ Գ. Օրբելյան, Երևան (Երևան քաղաքի պատմության թանգարան),* նվիրվում է Երևան քաղաքի պատմության թանգարանի 80-ամյակին, «Ձանգակ-97» հրատ., Երևան, 2011, 206 էջ:

Յոթերորդ

- 1 *Ավետիսյան Հ. Գ.*, Հոգևոր տոնացույցի ծագումն ու զարգացումը, «Միջագային հարաբերություններ. հայկական աշխարհ», թիվ 2, Երևան, 2010, էջ 22-25:
- 2 *Ավետիսյան Հ. Գ.*, Ուրարտական քաղաքաշինության հիմնահարցեր, «Հայ աստվածաբան», համար Գ, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2011, էջ 223-244:
- 3 *Բորոխյան Ա. Ա.*, Երաժշտական գործիքների պատրաստման համար Միջագետքում օգտագործվող «խաշխուր» փայտը և նրա հայրենիքը, «Հուշարձան», թիվ 2, Երևան, 2010, էջ 99-114:
- 4 *Բորոխյան Ա. Ա.*, Էբլա-Նորշունթեփե-Շենգավիթ. Մի քարե առարկայի գործառնության նշանակության մասին, Բորիս Պիոտրովսկու 100-ամյակին նվիրված գիտաժողովի հոդվածների ժողովածու, «Գիտություն» հրատ., Երևան, 2010, էջ 98-108:
- 5 *Բորոխյան Ա. Ա.*, Գիտաժողով՝ նվիրված ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի 50-ամյակին, «Պատմա-բանասիրական հանդես», թիվ 1, Երևան, 2010, էջ 295-298:
- 6 *Գնունի Ա. Վ.*, Հայաստանում քաղաքագոյացման հիմնահարցի շուրջ, «ՎԷՄ», հ. 4, 2010, էջ 89-111:
- 7 *Գնունի Ա. Վ.*, Հետախուզական հետազոտություններ Սևանի թերակղզում, «Էջմիածին», հ. 9, Էջմիածին, 2010, էջ 145-150:
- 8 *Тер-Мартиросов Ф. И.*, Предание о Паруйре Скайорди и скифское царство в Передней Азии, Древность: Историческое знание и специфика источника, Материалы международной научной конференции, вып. IV, ИВ РАН М., 2010, с. 127.
- 9 *Gasparyan B., Arimura M., Badalyan R., Chataigner C.*, Current Neolithic research in Armenia, Neolithic, The Newsletter of Southwest Asian Neolithic Research, 1/2010, p. 77-85.
- 10 *Gasparyan B.*, Landscape organization and resource management in the Lower Paleolithic of Armenia Turkish Academy of Sciences Journal of Archaeology (TUBA-AR), Volume: 13, 2010, p. 159-183.
- 11 *Гаспарян Б., Гукасян Р., Колонж Д., Нахпетян С., Оливье В., Монно Э., Шатенье К.*, Калаван-2 (Северное побережье оз. Севан, Армения) памятник среднего палеолита на Малом Кавказе, Археология, этнография и антропология Евразии, 4, (44), 2010, с. 39-51.
- 12 *Gasparyan B., Egeland C., Arakelyan D., Byerly R., Gukasyan R., Nicholson C.*, New Data on the Paleolithic Settlement of the Lori Depression, Northern Armenia Paleoanthropology Society Meeting Abstracts, St. Louis, MO, 13-14 April 2010, Paleoanthropology, 2010: A1-A40, doi:10.4207/PA.2010.ABS.8, p. A9.
- 13 *Gasparyan B., Olliver V., Nahapetyan S., Roiron P., Gabrielyan I., Chataigner C., Joanin S., Cornee J. J., Guillou H., Scaillet S., Munch P., Krijgsman W.*, Quaternary volcano-lacustrine patterns and paleobotanical data in southern Armenia, Quaternary International 223-224, 2010, p. 312-326.
- 14 *Gasparyan B., Barnard H., Dooley A. N., Areshian G., Faull K. F.*, Chemical evidence for wine production around 4000 BCE in the Late Chalcolithic Near Eastern Highlands Journal of Archaeological Science, 38, 2011, p. 977-984.
- 15 *Bobokhyan A.*, L'Arménie préouratéenne: L'apparition des villes, Les douze capitales d'Arménie, Donabédian P., Mutafian Cl., (éd.), Paris, 2010, p. 284-293.
- 16 *Bobokhyan A.*, "Sicle Caucasiens": Zur Frage der bronzezeitlichen Gewichtssysteme im Kulturgebiet zwischen Kaukasus und Taurus, in: Von Maikop bis Trialeti: Gewinnung und Verbreitung von Metallen und Obsidian in Kaukasien im 4.-2. Jt. v. Chr., Beiträge des Internationalen Symposiums in Berlin, vom 1.-3. Juni 2006, Hansen S., Hauptmann A., Motzenbäcker I., Pernicka E. (Hrsg.), Bonn, 2010, p. 179-203.
- 17 *Bobokhyan A.*, Šengavit, Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archaeologie 12/5-6, Berlin - NewYork, 2010, p. 389-391.
- 18 *Bobokhyan A.*, Cultural Identity and Archaeology: An Ethnoarchaeological Case Study of Vakıflı Village, Musa Ler, in: Urartu and Its Neighbors: Festschrift in Honor of Nicolay Harutyunyan in Occasion of His 90th Birthday, Aramazd: Armenian Journal of Near Eastern Studies V/2, Armenian Academy, Yerevan, 2010, p. 237-255.

- 19 *Bobokhyan A.*, Archäologische Untersuchungen zur Umgebung der Goldgruben in Armenien mit Schwerpunkt Sotk, Provinz Gegharkunik, Veröffentlichungen des Landesamtes für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen Anhalt – Landesmuseum für Vorgeschichte 64, Halle, 2011, p. 17-49 (Koautoren: Kunze R., Meliksetian K., Pernicka E., Wolf D.).
- 20 *Bobokhyan A.*, Geoarchäologische Untersuchungen der Goldvorkommen von Sotk und Fioletovo, Armenien Veröffentlichungen des Landesamtes für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen Anhalt – Landesmuseum für Vorgeschichte 64, Halle, 2011, p. 51-68 (Koautoren: Wolf D., Borg G., Pernicka E., Meliksetian K., Kunze R.).

Չեկուցումների թեզիս

- 1 *Гаспарян Б., Ерицян Б.*, Комплекс галечных орудий месторождения каменного века Мушаван-1, Археология этнология и фольклористика Кавказа (сборник кратких содержаний докладов), Тбилиси, 2010, с. 151-153.
- 2 *Гаспарян Б., Зардарян Д.*, Позднеэнеолитическая керамика пещеры Арени-1, Археология этнология и фольклористика Кавказа (сборник кратких содрержаний докладов), Тбилиси, 2010, с. 154-156.
- 3 *Гаспарян Б., Зардарян Д.*, О двух разновидностях обуви из Армении, “Новые материалы и методы археологического исследования”, Тезисы докладов конференции молодых ученых, М., 2011, с. 8-9.
- 4 *Bobokhyan A.*, The Newly Discovered Vishapakar from Aghtik and the Problem of Borders of Vishapakars’ Spreading, in: *Habitus: Studies in Anthropology and Archaeology*, International Conference of Young Scientists, Institute of Archaeology and Ethnography, Armenian Academy of Sciences, Yerevan, 2010, p. 12-13.
- 5 *Gasparyan B., Pinhasi R., Areshyan G., Zardaryan D., Smith A., Bar-Oz G.*, Higham, First direct evidence of Chalcolithic footwear from the Near Eastern Highlands. *PLOS ONE*, 10.1371http://www.plosone.org/article/info:doi/10.1371/journal.pone.0010984.

ԱՂԲՅՈՒՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ

Լաբորատորիայի ղեկավար՝ Սիմոնյան Արամ Հրաչիկի, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

Լաբորատորիայի աշխատակիցների կազմը

1. Աղաբաբյան Ալվինա Սամվելի, կրտսեր գիտաշխատող
2. Ասատրյան Արմինե Ալբերտի, կրտսեր գիտաշխատող
3. Կոնդակչյան Կատարինա Ասատուրի, կրտսեր գիտաշխատող
4. Սաֆարյան Մուսաննա Գարիկի, կրտսեր գիտաշխատող
5. Սիմոնյան Անի Արամի, կրտսեր գիտաշխատող
6. Ղազարյան Ծովինար Սարգսի, լաբորանտ
7. Հովհաննիսյան Արմինե Տիգրանի, լաբորանտ

Լաբորատորիայի հիմնական խնդիրները

- Հայագիտությանը վերաբերող արխիվային նյութերի վերհանում, համակարգում և վերլուծություն,
- Հայաստանից դուրս գտնվող հայագիտական բնույթի նյութերի և վավերագրերի հավաքում, համակարգում և հրատարակության նախապատրաստում,
- Արժեքավոր փաստաթղթերի բացահայտում և հրատարակում:

Լաբորատորիայի գործունեության ուղղությունները

1. Լաբորատորիան հետազոտական աշխատանքներ է կատարում Հայաստանի և հայերի վերաբերյալ ռուսական աղբյուրագիտական և պատմագիտական ժառանգության ուսումնասիրության ուղղությամբ:
2. Հետազոտական աշխատանքներ են տարվում Հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ աղբյուրագիտական նյութերի և վավերագրերի հավաքագրման և ուսումնասիրման ուղղությամբ:
3. Աղբյուրագիտական լաբորատորիայի գործունեության առանցքում են գտնվում Լեռնային Դարաբաղի և Չանգեզուրի պատմության վերաբերյալ պատմագիտական բնույթի նյութերի և վավերագրերի հավաքագրումը, ուսումնասիրությունը և հրատարակումը:

Գիտական թեմաներ եւ դրամաշնորհային ծրագրեր

Թեմայի անվանումը	Ղեկավար
1. Ռուսական աղբյուրագիտական և պատմագիտական ժառանգությունը Հայաստանի և հայերի մասին (1801-1917 թթ.) (պետական ֆինանսավորում):	Սիմոնյան Ա. Հ.
2. Արցախյան գոյամարտը հայ և օտար աղբյուրներում (պետական ֆինանսավորում):	Ղարիբյան Ա. Ա.

Ըստ ընդհանուր ուղղությունների՝ լաբորատորիայում կատարված գիտական աշխատանքների ամփոփում

Թեմա 1. Հաշվետու ուստարում բավականին մեծ աշխատանք է կատարվել 19-րդ դարից մինչև 20-րդ դարասկիզբն ընդգրկող ժամանակահատվածում լույս տեսած ռուսալեզու հրատարակություններից Հայաստանին և հայերին վերաբերող տպագիր աղբյուրների տվյալների հավաքագրման, ստուգման և մատենագիտական քարտագրացուցակի պատրաստման ուղղությամբ: Մասնավորապես ուսումնասիրվել և շարունակվում է հետազոտվել «19-րդ դարի ռուսական գրքի թվային համահավաք քարտագրացուցակ (1826-1917)»-ը («Электронный сводный каталог русской книги XIX книги (1826-1917)»), որը նշված շրջանում Ցարական Ռուսաստանում և արտերկրում տպագրված ռուսալեզու հրատարակությունների մատենագիտական տեղեկատվության ամենամեծ աղբյուրն է ողջ աշխարհում: Այն պարունակում է տվյալներ Ռուսաստանի Դաշնության վեց խոշորագույն գրադարաններում առկա ավելի քան 530 հազար անուն գրքերի և բրոշյուրների վերաբերյալ (գիտահետազոտական աշխատություններ, պաշտոնական փաստաթղթեր, տեղեկատու և վիճակագրական հրատարակություններ, գեղարվեստական գրականություն, դասագրքեր և այլն):

Արդեն հետազոտվել են նշված քարտագրացուցակում ընդգրկված մոտ 200 հազար հրատարակություններ, որոնցից դուրս են բերվել և ստուգման ենթարկվել Հայաստանին և հայերին ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն առնչվող և հայ պատմագրության համար աղբյուրագիտական մեծ կարևորություն ունեցող մոտ երկու հազար անուն գիտահետազոտական աշխատանքների, պաշտոնական

փաստաթղթերի, տեղեկատու, վիճակագրական և այլ հրատարակությունների տվյալները: Հավաքված տվյալների հիման վրա կատարվում են մատենագիտական ժողովածուի պատրաստման աշխատանքներ:

Թեմա 2. Հաշվետու ժամանակահատվածում մոնիթորինգի են ենթարկվել մոտ մեկ տասնյակ ադրբեջանական կայքեր, ինչի արդյունքում առանձնացվել և հետազոտվել են Լեռնային Ղարաբաղի պատմության և հակամարտության վերաբերյալ այդ կայքերում առկա հակահայկական բնույթի հրապարակումները (1995-2010 թթ.): Առանձնացվել և ուսումնասիրվել են նաև Արցախյան հիմնախնդրի վերաբերյալ համացանցում գետեղված շուրջ վեց տասնյակ գրքեր, որոնք տպագրվել են ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ Ադրբեջանում, Ռուսաստանի Դաշնությունում և այլն:

Ուսումնասիրվել են նաև Լեռնային Ղարաբաղի պատմությանն առնչվող և 1988-2010 թթ. լույս տեսած գրականությունը, ինչպես և նույն ժամանակահատվածում հայաստանյան ռուսալեզու մամուլում տեղ գտած Արցախյան հիմնախնդրին վերաբերող հրապարակումները: Հավաքագրված մատենագիտական բնույթի նյութը մշակվել է և համակարգվել: Ներկա փուլում ընթանում են Լեռնային Ղարաբաղի վերաբերյալ մատենագիտական ժողովածուի (1988-2010 թթ.) կազմման և հրատարակության պատրաստման աշխատանքները:

Ընթացքի մեջ են թեմայի շրջանակներում բազմալեզու կայքէջի՝ karabakhcenter.com-ի ստեղծման աշխատանքները : Կայքէջը կսկսի գործել 2011 թ. նոյեմբերից:

Աշխատանքներ են տարվում նաև թեմային առնչվող և արտասահմանում տպագրված գրականության ձեռքբերման և համապատասխան գիտական գրականության բազայի ստեղծման ուղղությամբ: Հաշվետու շրջանում արդեն իսկ ձեռք է բերվել մոտ հարյուր կտոր գրականություն:

Լաբորատորիայում կատարված այլ աշխատանքների մասին:

Լաբորատորիայի աշխատակցուհի Կ. Կոնդակչյանը ԵՊՀ-ում, Ճարտարապետների թանգարան ինստիտուտում, ՋՌԻ գործառնախնամում ու դպրոցներում կազմակերպել է Համչենում կատարած ազգագրական հետազոտությունների ընթացքում իր կողմից արված լուսանկարների ցուցահանդեսներ: Մինչհամալսարանական կրթության վարչության և «Վարդանանք» ռազմահայրենասիրական ակումբի հետ «Դասը վարում են համալսարանականները» ծրագրի շրջանակներում Կ. Կոնդակչյանը մայրաքաղաքի և ՀՀ մարզերի՝ ԵՊՀ գոհված ազատամարտիկների անունը կրող դպրոցների 11-րդ դասարաններում (16 դպրոց) «Մշակութային եղեռն» թեմայով հանդես է եկել դասախոսություններով:

Լաբորատորիայում ընթացքի մեջ են «Ռազմագիտական» և «Տարրական դասարանների համար» նախատեսված բառարանների կազմման աշխատանքները:

Հրատարակություններ

Դասագիրք	Մեմագրություն	Ուսումնական ձեռնարկ	Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ	Հոդված	Ձեկուցումների թեզիս	Խմբագրական աշխատանք
2	2	-	-	6	3	4

Գիտական և ուսումնամեթոդական հրատարակությունների ցանկ

Դասագիրք

1. *Միմոնյան Ա. Հ.*, Հայոց պատմություն, դասագիրք ավագ դպրոցի 11-րդ դասարանի համար, բնագիտական հոսք (գլխավոր խմբ.՝ Միմոնյան Ա. Հ., Մելքոնյան Ա., Բարխուդարյան Վ. և ուրիշներ), «Չանգակ-97» հրատ., Երևան, 210, 240 էջ:

2. Մինոնյան Ա. Հ., Հայոց պատմություն, դասագիրք ավագ դպրոցի 11-րդ դասարանի համար, հումանիտար հոսք (գլխավոր խմբ.՝ Մինոնյան Ա. Հ., Մելքոնյան Ա., Ետիսյան Հ. Ռ. և ուրիշներ), «Զանգակ-97» հրատ., Երևան, 2010, 352 էջ:

Մենագրություն

1. Կոնդակչյան Կ. Ա., Հայերեն-թուրքերեն համառոտ բառարան, «Անտարես» հրատ., Երևան, 2011, 160 էջ:
2. Симонян А. Г., Гарибян А. А., Библиография Арцах-Карабах 1988-2010, изд. ЕГУ, Ереван, 2011, 400 с.

Հոդված

1. Ղարիբջյան Ա. Ա., 1917-1918 թթ. ռազմաքաղաքական իրադրության որոշ հարցերի շուրջ, Մ. Մաշտոց համալսարանի «Լրատու», 1 (10), Երևան, 2011, էջ 26-32:
2. Ղարիբջյան Ա. Ա., 1917-1918 թթ. ռամաքաղաքական իրադրության որոշ հարցերի շուրջ, «Դիզակ+» հրատ., Ստեփանակերտ, 2011, էջ 26-31:
3. Մինոնյան Ա. Հ., Հարափոփոխ աշխարհը և ՀՀ բարձրագույն կրթության համակարգի զարգացման հեռանկարները, Համալսարանական կրթությունը 21-րդ դարում, ԵՊՀ 90-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2010, էջ 5-13:
4. Симонян А. Г., Сетевое взаимодействие вузов СНГ в подготовке кадров для инновационной экономики, Матералы международной конференции, Москва, 20-21 января, 2011.
5. Симонян А. Г., Григорян А. К., Университеты и общество, Образовательные реформы в Ереванском государственном университете в свете Болонского процесса, изд. Московского университета, Москва, 2011, с. 252-258.
6. Simonyan A. H., Major Dimensions of Regional Development in the South Caucasus and Russian-Armenian Relations over the post-soviet period, Education and Science in Artsakh, Yerevan, 2011.

Չեկուցումների թեզիս

1. Գրիգորյան Վ. Ա., Ադրբեջանական քարոզչության որոշ միտումների մասին, «Պատմություն և մշակույթ. ընդդեմ կեղծիքի և ոտնձգության» գիտաժողովի թեզիսների ժողովածու, ՊՆ հրատ., Երևան, 2011, էջ 67:
2. Ղարիբջյան Ա. Ա., Ադրբեջանական քարոզչության կեղծ «պատմական» հիմքերը, «Պատմություն և մշակույթ. ընդդեմ կեղծիքի և ոտնձգության» գիտաժողովի թեզիսների ժողովածու, ՊՆ հրատ., Երևան, 2011, էջ 46-47:
3. Ղարիբջյան Ա. Ա., Ադրբեջանական քարոզչության կեղծ «պատմական» հիմքերը, «Պատմություն և մշակույթ. Ընդդեմ կեղծիքի և ոտնձգության» հանրապետական գիտաժողովի հիմնադրույթներ, Երևան, 2011, էջ 46-48:

Խմբագրական աշխատանք

1. Մինոնյան Ա. Հ., Գլխ. խմբ. և աշխատանքային խմբի ղեկավար, Երևանի պետական համալսարանը Արցախյան գոյապայքարում, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2011, 254 էջ:
2. Երևանի պետական համալսարանի գիտական գործունեության առանցքային ցուցանիշներ (2000-2010) (գլխավոր խմբ.՝ Ա. Հ. Մինոնյան), Երևան, 2010, 36 էջ:
3. «Տարեգիրք Բ» պատմագիտական հանդես ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի (գլխավոր խմբ.՝ Ա. Հ. Մինոնյան), ԵՊՀ հրատ, Երևան, 2011, 378 էջ:

4. *Агабабян А. С.*, Всесоюзные газеты о проблеме Нагорного Карабаха (1988-1991 гг.), (главный редактор – член-корреспондент НАН РА А. Г. Симонян), изд. ЕГУ, Ереван, 2010, 110 с.

Գիտական թեմաներ եւ դրամաշտորհային ծրագրեր

Թեմայի անվանումը	Ղեկավար
1. Հայաստանի պատմական և արդի տեղանունների բառարան, 3 հատորով (պետական ֆինանսավորում):	Բարսեղյան Հ. Խ.
2. Վաղ միջնադարյան գեղարվեստական արձակի ժանրային համակարգը (5-9-րդ դարեր) (պետական ֆինանսավորում):	Մադոյան Ա. Գ.
3. Բառագործածական և քերականական կարծրատիպային շեղումները գրական հայերենից զանգվածային լրատվական միջոցների լեզվում (պետական ֆինանսավորում):	Գևորգյան Կ. Հ.

Թեմա 1. Ավարտված են «Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարանի» հինգ հատորի մեծածավալ նյութի (շուրջ 700 մամուլ) համառոտման, ճշգրտման, մասնակիորեն նաև լրացման աշխատանքները: Ավարտված են նաև եռահատորյակի ստեղծված տարբերակի վերախմբագրված համակարգչային մուտքագրումները համապատասխան տեխնիկական խմբագրումներով:

Հաշվետու ժամանակահատվածում ավարտվել են «Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարանի» 1-5-րդ հատորներից եռահատորյակ մտնող բառահոդվածների լրացման, ճշգրտման, վերախմբագրման և համակարգչային մուտքագրման աշխատանքները՝ համապատասխան ճշգրտումներով և 2001 թ. ՀՀ մարդասահմարի տվյալներով ավելացնելով լրացուցիչ բաժնից վերափոխված նոր տեղանունները:

Թեմա 2. Թեմայի աշխատակիցները զբաղվել են թե՛ քննական բնագրերի կազմությամբ, թե՛ արձակի լավագույն նմուշների թարգմանությամբ, թե՛ առկա նյութի ուսումնասիրությամբ, ինչն արտացոլվել է տեղի և արտասահմանյան գիտական պարբերականներում տպագրված հոդվածներում:

Հաշվետու շրջանում թեմայի շրջանակներում տպագրության են պատրաստվել և հրատարակվել հետևյալ աշխատանքները.

1. *Մադոյան Ա.*, Գեորգ Խրլոպեան, Յեղասպանագիտություն, «Էջմիածին», հ. Դ, Էջմիածին, 2010, էջ 116-121:
2. *Մադոյան Ա.*, Գեորգ Վարդապետ Չորեքչեանի «Քարոզգիրքը», «Էջմիածին», հ. Ե, Էջմիածին, 2010, էջ 81-88:
3. *Մադոյան Գ. Ա.*, Երուսաղեմի հայկական սրբավայրերը (Էմմանուէլ արեղայ Աթաշանեանի համահեղինակությամբ, հայերեն, անգլերեն, ռուսերեն), «Слово» հրատ., Մոսկվա, 2010, 6.5 հ. մ., 80 էջ:
4. *Մադոյան Գ. Ա.*, «Վարք սրբոց», Գ հատոր (թարգմ. գրաբարից), «Էջմիածին» հրատ., Էջմիածին, 2010, 20.5 տպ. մ., 330 էջ:
5. *Մադոյան Գ. Ա.*, «Վարք սրբոց», Գ հատոր (թարգմ. գրաբարից), «Էջմիածին» հրատ., Էջմիածին, 2010, 24.25 տպ. մ., 355 էջ:
6. *Մադոյան Գ. Ա.*, Հակոբ Մանանդյանն ինքն իր մասին (Ակադեմիկոս Հ. Հ. Մանանդյանի պատասխան խոսքը ծննդյան 75 և գիտական գործունեության 50-ամյակներին նվիրված հանդիսավոր նիստի ժամանակ), թարգմ. ռուս., Ժամանակակիցները Հակոբ Մանանդյանի մասին, (հրատ. պատրաստեց Պ. Հովհաննիսյանը), ԵՊՀ հրատ., 2010, էջ 169-175:
7. *Մադոյան Գ. Ա.*, Հակոբ Մանանդյան, Մար-Աբասի «Հայոց նախնական պատմությունը» (Մեբեոսի, Մովսես Խորենացու և Պրոկոպիոս Կեսարացու աղբյուրների հարցի առթիվ), թարգմ. ռուս., (Հակոբ Մանանդյան, Երկեր, հատ. Ե, կազմեց Պ. Հովհաննիսյանը), ԵՊՀ հրատ., 2010, էջ 501-525:

8. Ալվրգյան Հ., Հոգևոր երգի խորհրդաբանությունը հայ մատենագրության մեջ, «Էջմիածին», հ. Ե, Էջմիածին, 2010, էջ 54-61:
9. Ալվրգյան Հ., Տաղային միավորների գրական-տիպաբանական գործառույթի և գրական-գեղարվեստական արժևորման հարցի շուրջ, «Էջմիածին», հ. Ը, Էջմիածին, 2010, էջ 65-70:

Թեմա 3. Հաշվետու շրջանում ավարտին են հասցվել թեմայի շրջանակներում անավարտ մնացած աշխատանքները: